



Notitie Sociale Integratie Limburg

Maria José Freitas
Nol Reverda
Albert Riga

Notitie Sociale Integratie Limburg
CESRT Maastricht 2005

Ten behoeve van:
Sociale Ontwikkelingsbeleid
Provincie Limburg

Comparative European Social Research and Theory (CESRT) is een kenniskring van Hogeschool Zuyd verankerd in de faculteit Sociale Studies. CESRT heeft als doel een bijdrage te leveren aan het curriculum van sociaal werk opleidingen en het professionaliseren van docenten. Door het uitvoeren van toegepast onderzoek biedt CESRT ook een kwaliteitsimpuls aan de sociale beroepspraktijk. Thematisch staat binnen CESRT het proces van sociale uitsluiting en insluiting centraal.

Copyright©CESRT/Hogeschool Zuyd. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt zonder voorafgaande toestemming van de rechthebbende.

CESRT/Hogeschool Zuyd
Brusselseweg 150
6217 HB Maastricht
Tel. +31 (0)43 346 6600
Fax + 31 (0)43 346 6619
www.hszuyd.nl
cesrt.hszuyd.nl
E-mail: cesrt@hszuyd.nl

Inhoudsopgave

1	Samenvatting.....	1
2	Conclusies, visie en aanbevelingen	4
2.1	Inleiding.....	4
2.2	Enkele opvallende conclusies uit het onderzoek.....	5
2.3	Visie: het begrip diversiteit	7
2.4	Aanbevelingen	8
3	Plaatsbepaling	15
3.1	Overheid, markt en ‘civil society’.....	15
3.2	De Provincie Limburg en Sociale Integratie: haar positie.....	17
3.2.1.	Provincie en openbaar bestuur	17
3.2.2.	Provincie en markt : technologie en kenniseconomie	19
3.2.3.	Provincie en civil society.....	19
4	Begripsbepaling	22
4.1	Doelgroepspecifieke concepten	22
4.2	Contextuele concepten.....	23
4.3	De nieuwste inzichten	24
4.4	Sociale integratie en de Provincie Limburg.....	25
5	Situatieschets.....	29
5.1	Jongeren.....	29
5.1.1.	Korte typering	29
5.1.2.	Belangrijke aandachtspunten.....	30
5.1.3.	Provinciaal beleid	33
5.2	Allochtonen.....	35
5.2.1.	Korte typering	35
5.2.2.	Belangrijke aandachtspunten.....	36
5.2.3.	Provinciaal beleid	37
5.3	Homoseksuelen	39
5.3.1.	Korte typering	39
5.3.2.	Belangrijke aandachtspunten.....	40
5.3.3.	Provinciaal beleid	42
6	Addendum.....	43
7	Bronnen	57

Tabellen

Tabel 1: Overzicht van Limburgse civil society organisaties, 2002.....	21
Tabel 2: Kenmerken van sociale uitsluiting, SCP	22
Tabel 3: Sociale Ontwikkeling Subsidieregelingen, 2004-5	26
Tabel 4: Arbeidsmarkt 2002	30
Tabel 5: Scholingsniveau van personen van 25-64 jaar (% van totaal) 2002.....	30
Tabel 6: Vo-leerlingen naar gebied, absoluut en procentueel 2003	31
Tabel 7: Jeugdige delinquenten in de politieregio Zuid-Limburg 2002.....	32
Tabel 8: Racistisch en extreemrechts geweld 2004.....	33
Tabel 9: Allochtonen in Limburg 2005.....	36
Tabel 10: Aantal klachten naar discriminatiegronden 2003 (Anti Discriminatie Bureaus)	37
Tabel 11: Homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen naar leeftijd 2004.....	39

Achtergrond en doel van deze notitie

Deze notitie is door de Hogeschool Zuyd/CESRT (Comparative European Social Research and Theory) ontwikkeld voor het Cluster Sociale Ontwikkeling (CSO) van de afdeling Cultuur en Sociale Ontwikkeling van de Provincie Limburg.

De notitie beoogt een bijdrage te leveren aan de discussie over sociale integratie in Limburg in het algemeen en aan de emancipatie en integratie van enkele (doel)groepen in de provincie Limburg, te weten: jongeren, allochtonen en homoseksuelen in het bijzonder. De notitie geeft voor zover mogelijk inzicht in de grootte, de positie en de spreiding van deze groepen en de mate waarin sociale cohesie concreet bevorderd kan worden op buurt- en wijkniveau.

Conform de opdracht kent deze notitie de volgende componenten:

- omschrijving van relevante kernbegrippen
- analyse van kernproblemen in de provincie Limburg inzake sociale integratie met specifieke aandacht voor de positie van jongeren, homoseksuelen en allochtonen
- cijfermatige ‘quick scan’ in deze van de positie van Limburg ten opzichte van Nederland en de Euregio
- aanbevelingen op basis van bovenstaande begrippen

Naast andere literatuur baseert de notitie zich vooral op die beleidsthema's van de provincie, die direct of indirect relevant zijn voor de genoemde doelgroepen. Deze thema's zijn *Jong Zijn in Limburg* en *Vitale Kernen en Buurten, Actieprogramma 1 van Vitale Netwerken en Sociale Betrokkenheid*, dat zich in het bijzonder richt op de emancipatie en integratie op wijk- en buurtniveau. De beperkte duur van het project impliceert ook dat de meeste gegevens zijn verzameld uit secundaire bronnen met alleen ondersteunende empirische gegevens.

Deze notitie beoogt tenslotte inzicht te geven in de inhoud, richting en bijdrage die de Provincie Limburg kan leveren op het terrein van sociale cohesie. Van daaruit hopen we van harte dat de notitie mede bijdraagt aan de discussie over de inrichting van de Limburgse samenleving.

Leeswijzer

Deze notitie begint met een samenvatting van het onderzoek (hoofdstuk 1) en wordt vervolgd met een presentatie van de conclusies, visie en aanbevelingen (hoofdstuk 2). Daarna wordt het analytisch kader van de notitie en de relatie van de Provincie Limburg met sociale integratie aan de orde gesteld (hoofdstuk 3). Hoofdstuk 4 omschrijft de relevante kernbegrippen op het gebied van sociale integratie. Hoofdstuk 5 analyseert kernproblemen in Limburg inzake sociale integratie van jongeren, homoseksuelen en allochtonen vergezeld van een ‘quick scan’ van de positie van deze groepen in Limburg in vergelijking met Nederland en de Euregio.

Het addendum geeft, refererend naar agendapunt 10 “Maatschappelijke onrust als gevolg van xenofobische incidenten” van de vergadering van de Statencommissie voor Welzijn, Zorg en Cultuur, 18 februari 2005, een algemeen beeld van de allochtonenproblematiek. Conform de daar gestelde vragen besteden we aandacht aan de criminaliteitscijfers, de werkloosheidscijfers, de taalkennis, de inkomenspositie en de participatie van allochtonen in verenigingen en vrijwilligerswerk.

1 Samenvatting

Een van de taken van het provinciebestuur is de zorg voor een aantrekkelijke en dynamische regionale samenleving. Vooral in een tijd, waarin mondialisering en modernisering de betekenisstructuren van een samenleving onttoveren en uithollen, en waarin nationale en internationale overheden in dit proces sterk in gebreke blijven bij het zoeken naar antwoorden, wordt de rol van de provincie in dit verband steeds belangrijker. De provincie als bindende factor met betrekking tot sociale integratie, die het ontstane vacuüm vult en zich verantwoordelijk weet voor het ontwikkelen van relevante raamwerken, initiatieven en betekenisstructuren. De provincie kortom als vorm van openbaar bestuur, als speler op de markt en als stimulator van zingevende structuren.

De sociale cohesie neemt af door toenemende individualisering en afnemende betrokkenheid bij de directe sociale omgeving (Putnam, 2000). Maar het zogenaamde 'overbruggende' sociale kapitaal, een vorm van sociaal kapitaal, gebaseerd op diversiteit, is beter toegerust voor de moderne, geïndividualiseerde samenleving. Sociale cohesie ontstaat in dit verband door netwerken, partnership, platforms, virtuele gemeenschappen - kortom, door verbanden, die losser en minder duurzaam van aard zijn. Florida (2002) heeft het begrip sociaal kapitaal verder ontwikkeld en vervangen door creatief kapitaal. Daarbij gaat het nog altijd om sociale cohesie en samenleven, alleen niet langer op basis van sterke en duurzame verbanden, maar op basis van 'gekozen' interacties en activiteiten in een samenleving, die mensen allereerst garandeert hun eigen leven te kunnen leiden en zichzelf te zijn.

Florida (2002) stelt daarbij dat het ontwikkelen van een 'people's climate' belangrijker is dan een 'business climate' voor het aantrekken van de creatieve klasse. Een 'people's climate' wordt gekarakteriseerd door drie T's: technologie, talent en tolerantie. Het uitgangspunt: hoe meer men mensen van diverse groepen aantreft, hoe groter de publieke en geestelijke vrijheid ter plekke is en hoe sterker de creatieve ondernemersgeest zich kan ontwikkelen. Als derhalve de sterke verbanden van vroeger in de moderne tijd aan relevantie hebben ingeboet en de samenleving in die zin gede-institutionaliseerd is, dan bieden de nieuwe lossere sociale netwerken daartegenover wel degelijk de mogelijkheid tot sociale cohesie. Immers, ook in die netwerken wordt samenwerking geleerd, tolerantie ontwikkeld, een gevoel van erbij horen gestimuleerd - kortom, modern burgerschap gepraktiseerd.

Inhoudelijk is in dit verband de positie van de Provincie Limburg met betrekking tot sociale integratie vastgelegd in het Coalitieakkoord 2003-2007. Hieruit blijkt dat de benadering van het vraagstuk van sociale integratie in Limburg veelal voortkomt uit een zorg over de sociaal-economische ontwikkeling in Limburg: vergrijzing, te weinig jongeren, 'brain-drain', vastlopende economie enz. Daarbij wordt het ontbreken van sociale cohesie in de Limburgse samenleving vaak genoemd als oorzaak van sociale *desintegratie* en gaat de discussie verder met de vraag, hoe sociale cohesie nog gerealiseerd kan worden in een plurale en geïndividualiseerde samenleving. Kijkende naar Limburgse projectsubsidies voor emancipatie en integratie, ligt het accent op samenlevingsopbouw in die buurten, wijken of lokale gemeenschappen, waar dan ook sprake is van reële of vermeende sociale desintegratie. Door het ontwikkelen c.q. versterken van sociale verbanden wordt de cohesie in buurt of wijk verbeterd.

In wezen concentreert het Coalitieakkoord zich op de sociaal-economische problemen en de zwakke kanten van de Limburgse samenleving en poogt het de oplossingen te vinden in een nogal naar binnen gekeerde, vrij behoudende visie: het Limburgse verleden, de Limburgse tradities en de Limburgse cultuur. Een meer naar buiten gerichte, moderne en urbane visie zou hiervoor in de plaats moeten komen, waarin de uniciteit en de geografische ligging van Limburg geaccentueerd worden. Limburg is veel diverser en heterogener in de samenstelling van zijn bevolking dan vaak verondersteld wordt en juist in die diversiteit ligt een groot potentieel voor innovatie. Daarbij mag diversiteit niet alleen eenzijdig verwijzen naar de 20% allochtonen in de provincie. Het gaat hier ook om sociaal kwetsbare groepen (dak- en thuislozen, verslaafden, etc.), om vrouwen, om homoseksuelen, om verschillende religieuze groeperingen, om jong en oud, om gezond en ziek, om grensoverschrijdend woon- en werkverkeer, enz. Diversiteit heeft betrekking op het sociaal participeren van mensen met een veelheid aan achtergronden: geslacht, ras, religie, leeftijd, seksuele geaardheid, fysieke en mentale handicap - in alle mogelijke combinaties ervan. Het aantrekkelijke van het diversiteitsbegrip is in dit verband, dat het mensen niet etiketteert of stigmatiseert naargelang hun eigenschappen, maar die eigenschappen juist ziet als energiebron en motor van economische en sociaal-culturele ontwikkeling. Diversiteit als perspectief nodigt ook 'outsiders' uitdrukkelijk uit zich verdienstelijk te maken en te participeren in de samenleving.

Echter, de nadruk, die veelal ligt op de Limburgse geschiedenis, cultuur en tradities doet in de regel weinig recht aan bovengenoemde diversiteit in de Limburgse samenleving (of wellicht beter: samenlevingen, te weten Noord-,

Midden- en Zuid-Limburg). Hoewel niet vergelijkbaar met de Randstad, is ook verscheidenheid wel degelijk een kenmerk van Limburg, en de creatieve aanwending daarvan kan mede een oplossing zijn voor de sociaal-economische problemen, waarvoor Limburg zich gesteld ziet. Diversiteit is derhalve geen bedreiging voor de sociale cohesie in Limburg - integendeel, het is een toegevoegde waarde en biedt het middel bij uitstek om van Limburg een moderne provincie en samenleving te maken. De bewegingsruimte van de provincie wordt relatief groter als het gaat om het investeren in mensen. Daarbij is het ontwikkelen van een goede woon- en leefomgeving voor de mensen, die al in Limburg wonen, slechts één kant van de medaille. De andere kant ligt vooral in het aantrekkelijk maken van de provincie voor mensen, die er niet wonen en die niet passen in de traditionele definitie van wat Limburg is: zijn tradities, zijn cultuur, zijn dialect. In het kort, het accelereren van de diversiteit van de Limburgse civil society zou de provincie substantieel helpen een sociaal cohesieve samenleving te ontwikkelen, die beter is toegerust voor de eisen van de moderne tijd.

Drie dimensies: jongeren, allochtonen en homoseksuelen

Er kleven bezwaren aan het indelen van burgers in risicogroepen. Het kan leiden tot categorisering of zelfs stigmatisering van individuele burgers. Bovendien is een enkel individu zelden onder te brengen in een enkele categorie. Tot welke groep zou men, om een voorbeeld te noemen, een jonge islamitische homoseksueel moeten rekenen? Een andere benadering zou kunnen zijn om uit te gaan van de diversiteit van burgers, die ieder afzonderlijk deel uitmaken van diverse groepen die elkaar niet hoeven uit te sluiten, maar elkaar juist insluiten. Mensen hebben in deze context vaak meervoudige identiteiten. Deze notitie geeft aan dat (verschillende) mensen dezelfde ambities hebben in een gedeelde samenleving: (sociale) participatie, onderwijs en welzijn, of, met andere woorden, een goede kwaliteit van leven.

Er is veel onderzoek gedaan naar (de integratie van) jongeren, allochtonen en in mindere mate naar homoseksuelen in Nederland. Ons beperkend tot het onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau over *Sociale Uitsluiting in Nederland*, worden jongeren evenals homoseksuelen en westerse allochtonen niet als risicogroepen aangemerkt. Ook blijkt uit hetzelfde onderzoek dat opleidingsniveau, etnische herkomst en sociale afkomst niet rechtstreeks zorgen voor sociale uitsluiting, maar dat sociale uitsluiting ontstaat als effect van andere risicofactoren: een geringe mate van psychisch welbevinden, een laag inkomen, een slechte gezondheid en een werkloosheidsverleden. Deze risicofactoren hebben een sterk cumulerend effect op sociale uitsluiting.

2 Conclusies, visie en aanbevelingen

2.1 Inleiding

De decentralisatie van het openbare bestuur in Nederland heeft niet geleid tot een versterking van het provinciale/regionale niveau. Veeleer is de provincie in veel gevallen gepasseerd en zijn het vooral de gemeenten, die de afgelopen jaren meer bevoegdheden hebben gekregen (vergelijk de WMO). Dit betekent dat de speelruimte voor provincies om eigen sociaal beleid te maken bijzonder beperkt is en dat haar rol in dit verband veelal een aanvullende - of soms 'gatenvullende' - is van rijks- en gemeentelijk beleid (IPO, 2002). De startpositie van de provincie ten aanzien van het ontwikkelen van sociaal beleid en het bevorderen van sociale integratie is dus een relatief zwakke en het vraagt nogal wat creativiteit om de eigen speelruimte te vinden met betrekking tot beïnvloeding, stimulering en invoering van de sociale sector.

Inhoudelijk is de positie van de Provincie Limburg met betrekking tot sociale integratie vastgelegd in het Coalitieakkoord 2003-2007, een strategisch document voor de uitvoering van de provinciale beleidsvoornemens. Het document kent vijf thema's: *Ondernemend Limburg*, *Jong Zijn in Limburg*, *Veilig Leven in Limburg*, *Ruimte voor Limburg* en *Samen Bouwen aan Vitale Kernen, Wijken en Buurten*. Ieder thema is op zijn beurt uitgewerkt in een gedetailleerd actieprogramma. Hoewel de andere thema's wel degelijk ook van belang kunnen zijn, zijn voor een analyse van sociale integratie en cohesie in Limburg (met bijzondere aandacht voor de drie doelgroepen) vooral de onderdelen *Jong Zijn in Limburg* en *Samen Bouwen aan Vitale Kernen, Wijken en Buurten* van belang. Overigens wordt in geen van de thema's expliciet verwezen naar de positie van homoseksuelen.

In deze sectie komen respectievelijk de volgende onderdelen aan de orde:

- enkele opvallende conclusies uit het onderzoek
- de noodzaak tot het ontwikkelen van een visie
- aanbevelingen

2.2 Enkele opvallende conclusies uit het onderzoek

- *weinig vitaliteit in de visie op de Limburgse samenleving*

De benadering van het vraagstuk van sociale integratie in Limburg komt veelal voort uit een zorg over de sociaal-economische ontwikkeling in Limburg: vergrijzing, te weinig jongeren, ‘brain-drain’, vastlopende economie enz. Ook wordt de discussie beïnvloed door de nationale debatten over sociale desintegratie en het conflict tussen culturen en bevolkingsgroepen. In wezen concentreert het Coalitieakkoord zich op de sociaal-economische problemen en de zwakke kanten van de Limburgse samenleving en poogt het de oplossingen te vinden in een nogal naar binnen gekeerde, vrij behoudende visie: het Limburgse verleden, de Limburgse tradities en de Limburgse cultuur. Een meer naar buiten gerichte, moderne en urbane visie zou hiervoor in de plaats moeten komen, waarin de uniciteit en de geografische ligging van Limburg geaccentueerd worden. De Euregio, het internationale karakter van de (hoger) onderwijsinstellingen, de alleen al in Maastricht gevestigde meer dan 130 Europese instellingen en onderzoeksinstituten, en de Europese investeringen en ondernemingen zouden veel meer beeldbepalend moeten worden voor de Limburgse samenleving. Limburg is veel diverser en heterogener dan vaak verondersteld wordt en juist in die diversiteit ligt een groot potentieel voor innovatie. Daarbij mag diversiteit niet alleen eenzijdig verwijzen naar de 20% allochtonen in de provincie (Provincie Limburg, 2004a). Het gaat hier ook om sociaal kwetsbare groepen (dak- en thuislozen, verslaafden, etc.), om vrouwen, om homoseksuelen, om verschillende religieuze groeperingen, om grensoverschrijdend woon- en werkverkeer, enz.

- *de provincie is teveel subsidiënt*

In het Coalitieakkoord roept de provincie instellingen, burgers, organisaties, bedrijfsleven en gemeentelijke overheden op om gezamenlijk de gestelde doelen te realiseren. Hoewel burgers betrokken worden in evaluaties en in regionale platforms, gaat deze betrokkenheid altijd gepaard met het subsidiëren van deze activiteiten. Daarmee kan een doelverschuiving optreden: niet de inhoudelijke doelstelling, maar de beschikbaarheid van subsidies bepaalt de betrokkenheid van burgers en instellingen - een rol, die de provincie klaarblijkelijk ook vaak voor zichzelf koestert. Een voorbeeld is de relatie met het COC Zuid-Limburg. Hoewel het COC een relatief lange geschiedenis heeft

in Limburg en zij de nodige expertise in huis heeft over diversiteit en de vele facetten daarvan, heeft de provincie altijd weinig meer gedaan met deze instelling dan het geven van subsidie. De investering zou meer opleveren als de provincie actiever zou omgaan met de resultaten van de gesubsidieerde projecten en het COC veel meer zou betrekken bij de ontwikkeling en implementatie van diversiteitsbeleid.

- *aanpak van regionale modernisering noodzakelijk*

De bewegingsruimte van de provincie wordt relatief groter als het gaat om het investeren in mensen. Daarbij is het ontwikkelen van een goede woon- en leefomgeving voor de mensen, die al in Limburg wonen, slechts één kant van de medaille. De andere kant ligt vooral in het aantrekkelijk maken van de provincie voor mensen, die er niet wonen en die niet passen in de traditionele definitie van wat Limburg is: zijn tradities, zijn cultuur, zijn dialect. In navolging van de creatieve klasse van Florida (2002), zoeken mensen niet langer alleen die plaatsen, waar werk te vinden is, maar vooral die plekken, die hen in staat stelt het leven te leiden, dat ze gekozen hebben en die zich kenmerken door openheid en aantrekkelijkheid. Naast een aantrekkelijk bedrijfsklimaat gaat het hier vooral om het voorhanden zijn van goede en betaalbare woningen, een rijk gevarieerde middenstand en een kleurrijk en uitdagend cultuuraanbod. Hoewel de huidige indicatoren voor het meten van de ecologische, economische en sociaal-culturele kwaliteit in Limburg enigszins geactualiseerd zouden kunnen worden (POL, 2001), is het wel duidelijk, dat het profiel van Limburg past in de drie T's van Florida ter bevordering van economische ontwikkeling: technologie, talent en tolerantie. De potentie, die Limburg heeft om zich te ontwikkelen tot een zogenaamde 'moderne regio' (Reverda, 2004), ligt in zijn capaciteit om de genoemde T's te ontwikkelen.

- *de provincie als bruggenbouwer verder uitbouwen*

Diverse platforms, netwerken en discussiefora zijn door de provincie ontwikkeld. Het zijn de mechanismen, waarlangs de sociale participatie van burgers in Limburg onder andere ontwikkeld wordt. De provincie zal daarbij moeten accepteren, dat mensen daarin hun eigen expertise, gedachten, opvattingen en ideeën zullen inbrengen, ook al wijken die af van het provinciale gedachtegoed. De toegevoegde waarde van initiatieven als het Provinciaal Platform Minderheden en het Jongeren Netwerk Limburg ligt nu juist in de bereidheid van de provincie om te luisteren, om kritiek aan te horen, om te activeren en om eventueel met gezamenlijke nieuwe voorstellen te komen. Kortom, de waarde ligt in de mogelijkheid, die de provincie biedt aan

de Limburgse bevolking tot actief burgerschap en waarbij de provincie zich uitdrukkelijk opstelt als bruggenbouwer in diversiteit.

2.3 Visie: het begrip diversiteit

De nadruk, die veelal ligt op de Limburgse geschiedenis, cultuur en tradities doet in de regel weinig recht aan de aanwezige diversiteit in de Limburgse samenleving (of wellicht beter: samenlevingen, te weten Noord-, Midden- en Zuid-Limburg). Hoewel niet vergelijkbaar met de Randstad, is ook verscheidenheid wel degelijk een kenmerk van Limburg, en de creatieve aanwending daarvan kan mede een oplossing zijn voor de sociaal-economische problemen, waarvoor Limburg zich gesteld ziet. Diversiteit is derhalve geen bedreiging voor de sociale cohesie in Limburg - integendeel, het is een toegevoegde waarde en biedt het middel bij uitstek om van Limburg een moderne provincie en samenleving te maken.

Diversiteit is ook van belang om de modernisering van Limburg naar een urbane samenleving vorm en inhoud te geven. Ook de provincie is (mede)verantwoordelijk voor de omvorming van de Limburgse economie van een industriële naar een postindustriële kenniseconomie. Om de concurrentiepositie te verbeteren en om de 'brain-drain' uit Limburg tegen te gaan moet Limburg gedefinieerd worden als een urbane, op diversiteit gebaseerde provincie. Kernpolen in het noorden (Venlo), midden (Roermond en Weert) en zuiden (Maastricht, Heerlen en Sittard-Geleen) worden dan urbane centra, waarin kunst en cultuurinstellingen, instituten voor hoger onderwijs, R&D-bedrijven en innovatief ondernemen kunnen floreren door gebruik te maken van de beschikbare diversiteit aan talenten in de respectievelijke regio's.

Diversiteit is meer dan de door de Sociale Rapporten 2004 van de provincie gesuggereerde culturele diversiteit, die zich vooral richt op allochtonen. Diversiteit heeft betrekking op het sociaal participeren van mensen met een veelheid aan achtergronden: geslacht, ras, religie, leeftijd, seksuele geaardheid, fysieke en mentale handicap - in alle mogelijke combinaties ervan. Het aantrekkelijke van het diversiteitsbegrip is in dit verband, dat het mensen niet etiketteert of stigmatiseert naargelang hun eigenschappen, maar die eigenschappen juist ziet als energiebron en motor van economische en sociaal-culturele ontwikkeling. Diversiteit als perspectief nodigt ook 'outsiders' uitdrukkelijk uit zich verdienstelijk te maken en te participeren in de samenleving.

Vooral in de ontwikkeling van regionale strategieën ligt in dit verband de kracht van de provincie, ook als het gaat om het versterken van de sociale cohesie in buurten en wijken. In samenwerking met gemeenten kan de provincie bijdragen aan de kwantitatieve en kwalitatieve betrokkenheid en inzet van burgers door structureel ondersteuning te bieden aan regionale raden voor wijk- en buurtontwikkeling; door het opzetten van een adviescommissie voor onderwijs, bestaande uit vertegenwoordigers van diverse maatschappelijke organisaties; door periodiek met regionaal sociaal onderzoek te komen; door voorbeelden van 'good practice' ruime bekendheid te geven; door opinie-onderzoek te doen; etc. De provincie kan het vrijwilligerswerk verbreden en aantrekkelijker en opener maken voor diverse groepen door het stimuleren en faciliteren van zelforganisaties en netwerken, die bijdragen aan de kwaliteit van de Limburgse samenleving. In het kort, het accelereren van de diversiteit van de Limburgse civil society zou de provincie substantieel helpen een sociaal cohesieve samenleving te ontwikkelen, die beter is toegerust voor de eisen van de moderne tijd.

2.4 Aanbevelingen

- *helderheid in het gebruik van begrippen*

Op dit moment is het niet duidelijk, wat de provincie onder sociale integratie en sociale cohesie verstaat; de begrippen worden gebruikt zonder dat er sprake is van duidelijke omschrijving en heldere afbakening. Deze duidelijkheid is raadzaam, omdat begripsafbakening mede richting geeft aan het te voeren beleid. In het tweede hoofdstuk van deze notitie hebben we een aantal formuleringen aan de hand gedaan.

- Sociale cohesie dient vooral twee doelstellingen: het reduceren van ongelijkheid, ongelijkwaardigheid en sociale uitsluiting is daar een van. Maar het betreft ook het versterken van sociale verbanden, interacties en relaties door het ontwikkelen van zowel bindend als bruggenbouwend sociaal kapitaal.

- *ontwikkel een moderne en urbane visie op de Limburgse samenleving*

Het is raadzaam wat afstand te nemen van de klassieke visie op Limburg als een in zichzelf besloten samenleving. Nieuwe, meer eigentijdse vormen van sociale cohesie met respect voor diversiteit in mensen, belangen en opvattingen zijn nodig, zowel voor de economie als voor de sociaal-culturele ontwikkeling van Limburg.

- Gebruik de media om Limburg te adverteren als een moderne provincie, waarin nieuwkomers en diversiteit goed tot hun recht komen;
- Ontwikkel een provinciaal diversiteitsbeleid, dat zowel betrekking heeft op het personeelsbeleid van de provincie als op de diverse provinciale beleidsterreinen.

Voorbeeld Amsterdam: *De kracht van een diverse stad*

De gemeente Amsterdam heeft een diversiteitsbeleid ontwikkeld met doelstellingen en maatregelen geoperationaliseerd in 20 projecten. Samen vormen ze het Implementatieplan 'De kracht van een diverse stad' (Helmers, 2005).

Doelstellingen:

- het beleid meer representatief maken voor de bevolking;
- diversiteit in alle beleidssectoren doorvoeren;
- een afspiegeling van diversiteit maken in de gemeentelijke organisatie;
- alle Amsterdammers betrekken bij het weghalen van negatieve stereotyperingen;
- in de hele stad overbruggend sociaal kapitaal om diversiteit te versterken.

Onlangs heeft Amsterdam een uit 9 leden bestaande Adviesraad Diversiteit en Integratie opgericht (juni 2004).

Voorbeeld Catalonië: *Het Catalaanse taalbeleid*

Immigratie wordt door de Catalanen gezien als goed voor de economie, want daardoor worden nieuwe talenten aangetrokken die zorgen voor een klimaat van diversiteit en creativiteit. Geheel in lijn hiermee is het Catalaanse taalbeleid. Het is gericht op integratie en heeft een inclusief uitgangspunt. "In eerste instantie ben je al Catalaan, als je er woont, en je bent een nog betere Catalaan, als je vervolgens regionale taal spreekt," (Reverda, 2004, p.179).

- Ontwikkel een grotere variëteit binnen de verschillende 'machtselites' van Limburg voor een betere afspiegeling van de diversiteit in de Limburgse samenleving.

- *maak gebruik van de rol van regisseur*

De provincie moet een sterkere rol gaan spelen in het stimuleren van gezamenlijke en gecoördineerde aanpakken van sociale problemen. De jeugdproblematiek is daar een voorbeeld van. We hebben hier te maken met een meervoudige problematiek, waarbij verschillende organisaties en

instellingen betrokken zijn. Voor het bestrijden van deze complexe problematiek is een integrale aanpak nodig, waarin alle betrokkenen samenwerken. De provincie dus als regisseur van de 'ketenbenadering'.

- Het provinciale project rond de gezinscoach is hier een veelbelovende toepassing van en kan gezien worden als een voorbeeld van good-practice.

- *versterk de sociale infrastructuur*

Stimuleer de ontwikkeling van initiatieven van vrijwilligers, platforms, netwerken enz., die bijdragen aan de kwaliteit van de Limburgse samenleving. Onderneem hierin geen eenmalige actie door mensen een keer bij elkaar te brengen, maar verduurzaam deze activiteiten, waardoor de provincie een betrouwbare en duurzame partner wordt bij initiatieven van burgers. Dit kan betekenen, dat subsidies die nog voor het grootste gedeelte bij het gevestigde verenigingsleven terecht komen, geleidelijk aan overgeheveld worden naar nieuwe en meer moderne burgerinitiatieven. Deze zullen echter, in tegenstelling tot de 'oude' verenigingen, gekenmerkt worden door hun doelgerichtheid en tijdelijkheid. De provincie is dan de partner bij uitstek om duur en continuïteit te garanderen.

- Ontwikkel trainingsprogramma's voor de professionalisering van zelforganisaties en netwerken;
- Initieer onderzoek naar de status van het vrijwilligerswerk in Limburg in navolging van het onderzoek van het SCP.

- *maak van onderwijs een - met andere partners gedeelde - topprioriteit*

Onderwijs raakt iedereen en is niet gebonden aan een bepaalde doelgroep. Ontwikkel samen met gemeenten strategieën om de toegankelijkheid en de kwaliteit van het onderwijs te garanderen en probeer de beschikbare talenten in alle denkbare schakeringen te binden. Goed onderwijs garandeert niet alleen kwalitatief goede en innovatieve professionals (hard nodig), maar is ook een goede voedingsbodem voor sociale cohesie, sociale participatie en sociale vernieuwing. Het onderwijs als 'poort naar de samenleving' drukt dit waarschijnlijk het beste uit. Daarbij is een veel intensiever gebruik van de Euregionale kennisinfrastructuur onontbeerlijk.

- Stimuleer intensieve Euregionale mobiliteit en uitwisseling van leerlingen en studenten. Beschouw daarbij de Belgische en Duitse instellingen als partner en niet als concurrent;

- Ontwikkel cursussen en informatiebijeenkomsten voor Euregionale jonge ondernemers, die zich in Limburg willen vestigen. Bied hen zonodig bijscholing aan;
 - Entameer een multi-sectorale raad ter bevordering van diversiteit in het Limburgse onderwijs;
 - Ontwikkel een netwerk van succesvolle allochtone studenten en ondernemers, die in de vorm van een soort mentorsysteem scholen, moskeeën, buurthuizen en (politieke) podia bezoeken en informatie geven;
 - Maak gebruik van de meertaligheid (Duits, Frans en Nederlands) in Limburg door het opzetten van Internationale Scholen voor het basis- en voortgezet onderwijs. Limburg zou zich hier echt op kunnen profileren.
- *ontwikkel een eigen denktank met deskundigen uit verschillende maatschappelijke sectoren*

Het ontwikkelen van structurele (netwerk)relaties met deskundigen uit het onderwijs, de economie en de maatschappij geeft de provincie de mogelijkheid beter te anticiperen op vraagstukken en veranderingen in de regio. Zogenaamde denktanks kunnen de provincie regelmatig informeren over de ontwikkelingen in Limburg op economisch en sociaal-cultureel gebied.

- Intensiveer het contact met instellingen die zich bezig houden met sociale integratie en cohesie, zoals het COC, de Schorer Stichting, de Stichting Youssef, de Stichting Habibi en Forum, ook al zijn dit geen specifieke Limburgse instellingen. Bij deze instellingen is voldoende expertise in huis om de provincie te ondersteunen bij gerichte maatregelen ten behoeve van de verbetering van de positie van allochtonen en homoseksuelen;
 - Maak van de representativiteit van de gesprekspartners geen discussiepunt; naarmate mensen zich steeds minder organiseren, spreken vertegenwoordigers ook steeds minder 'namens hun achterban'.
- *ontwikkel netwerken en platforms*

In potentie kan de provincie een heel specifieke rol spelen in het ontwikkelen van netwerken en platforms. Een aantal initiatieven zijn er al in deze richting genomen: het Provinciaal Platform Minderheden en het

Jongeren Netwerk Limburg. Deze initiatieven zouden ook overgenomen kunnen worden op andere terreinen (doelgroep of themagericht) en hebben het voordeel burgers in de gelegenheid te stellen verantwoordelijkheid te nemen op het gebied, waarop ze worden aangesproken.

- Continueer het Nationaal Jongerendebat op provinciaal niveau;
- Onderzoek 'veiligheid' ook uit het perspectief van gehandicapten en allochtonen;
- Revitaliseer het Kwaliteitsproject Jongerenwerk Limburg;
- Ontwikkel netwerken van jonge ondernemers met een verschillende achtergrond;
- Faciliteer fora voor alleenstaande moeders, religieuze groeperingen, dak- en thuislozen, tijdelijk uit het buitenland komende inwoners, enz;
- Voer onderzoek uit naar de ontwikkelingen in buurten en wijken en zoek naar 'good practice'; immers, deze micro-samenlevingen representeren vaak de ontwikkelingen in groter verband.

- *speel een centrale rol in het verspreiden van kennis en knowhow*

Veel van de door de provincie gefinancierde projecten verdwijnen na bespreking in een la. De provincie zou actiever moeten worden in de verspreiding van de opgedane kennis. Daarenboven zou de provincie zich de rol kunnen toe-eigenen om als spin in het web vooral nieuwe en vernieuwende kennis en inzichten te achterhalen en deze te verspreiden binnen de Limburgse samenleving; de provincie als (mede)katalysator van innovatie.

- *maak meer gebruik van de Euregio*

Wellicht een open deur, maar toch: intensiveer de werkcontacten met de naburige regio's en profileer de provincie als een Europese regio.

- Ga contacten aan met de (deel)regeringen van Nordrhein-Westfalen, Wallonië en Vlaanderen en structureer werkafspraken met ministers met gelijkkluidende portefeuilles als de gedeputeerden. In deze regeringen vindt de provincie meer haar gelijkgestemden dan in Den Haag;
- Ga op werkbezoek bij andere regiobesturen in Europa.

Aandachtspunten

- Sociale cohesie dient vooral twee doelstellingen. Het reduceren van ongelijkheid, ongelijkwaardigheid en sociale uitsluiting is daar een van. De andere betreft het versterken van sociale verbanden, interacties en relaties door het ontwikkelen van zowel bindend als bruggenbouwend sociaal kapitaal.
- Limburg is veel diverser en heterogener dan vaak verondersteld wordt en juist in die diversiteit ligt een groot potentieel voor innovatie. Daarbij mag diversiteit niet alleen eenzijdig verwijzen naar de 20% allochtonen in de provincie maar ook naar sociaal kwetsbare groepen (dak- en thuislozen, verslaafden, etc.), naar vrouwen, naar homoseksuelen, naar verschillende religieuze groeperingen, naar jong en oud, naar gezond en ziek, naar grensoverschrijdend woon- en werkverkeer, enz.
- Diversiteit is geen bedreiging voor de sociale cohesie in Limburg - integendeel, het is een toegevoegde waarde en biedt het middel bij uitstek om van Limburg een moderne provincie en samenleving te maken.
- Om de concurrentiepositie te verbeteren en om de 'brain-drain' uit Limburg tegen te gaan moet Limburg gedefinieerd worden als een urbane, op diversiteit gebaseerde provincie. Een veel intensiever gebruik van de Euregionale kennisinfrastructuur, de aanwezige meertaligheid (Duits, Frans en Nederlands) en de grensoverschrijdende mobiliteit in Limburg is in dit verband onontbeerlijk.
- Het ontwikkelen van een 'people's climate' is belangrijker dan een 'business climate' voor het aantrekken van de creatieve klasse. Een 'people's climate' wordt gekarakteriseerd door drie T's: technologie, talent en tolerantie (Florida 2002).
- Het accelereren van de diversiteit van de Limburgse civil society zou de provincie substantieel helpen een sociaal cohesieve samenleving te ontwikkelen, die beter is toegerust voor de eisen van de moderne tijd. Bijvoorbeeld: het vrijwilligerswerk verbreden en aantrekkelijker en opener maken voor diverse groepen.

- Het zou wenselijk zijn dat de provincie zich meer zou ontwikkelen als innovatieve bruggenbouwer van netwerken en platforms en zich minder in haar rol als subsidiënt en 'gatenvuller' tussen gemeente en centrale overheid zou presenteren.
- Goed onderwijs garandeert niet alleen kwalitatief goede en innovatieve professionals, maar is ook een goede voedingsbodem voor sociale cohesie, sociale participatie en sociale vernieuwing. Het onderwijs als 'poort naar de Limburgse samenleving' drukt dit waarschijnlijk het beste uit.
- De provincie Limburg kan een sterkere rol gaan spelen in het stimuleren van een gezamenlijke en gecoördineerde aanpak van complexe problematiek (ketenbenadering), bij voorbeeld de jeugdproblematiek.
- Ontwikkel cursussen en informatiebijeenkomsten voor jonge ondernemers uit de Euregio, die zich in Limburg willen vestigen. Bied hen zonodig scholing/begeleiding aan.

3 Plaatsbepaling

3.1 Overheid, markt en 'civil society'

Door een aantal ingrijpende gebeurtenissen in de afgelopen paar jaar staat de mate, waarin onze samenleving sociaal geïntegreerd is, in het centrum van de maatschappelijke en politieke belangstelling. De verzuiling als principe voor het ordenen van de samenleving heeft grotendeels zijn tijd gehad en ook heeft het zogenaamde 'polderen' als wondermiddel voor sociale cohesie afgedaan. Hoewel iedereen beseft, dat er ook op het terrein van sociale (her)integratie geen wondermiddelen bestaan en de oplossing vaak ligt in de tijd en ruimte, die een samenleving gegeven is om veranderingsprocessen te incorporeren, groeit toch de druk van diverse kanten op de overheid om te komen met directe oplossingen om zo een einde te maken aan de sociale onrust - een druk, die de overheid soms verleidt tot zogenaamd 'reflexbeleid': beleid dat zich primair richt op het instemmen met en geruststellen van burgers en minder gericht is op probleemoplossing.

Deze verwachting ten aanzien van een sturende en regulerende overheid staat echter nogal haaks op het in de laatste decennia gegroeide besef, dat de maakbaarheid van de economie en de samenleving door overheidsingrijpen relatief en aan sterke beperkingen onderhevig is. Nationale verzorgingsstaten staan onder druk, politieke en openbaarbestuurlijke panelen verschuiven van het nationale niveau naar het Europese en het regionale, de economie is gemondialiseerd en burgers hebben hun vaste ankers in een ordelijk geïstitutionaliseerde samenleving verloren. Kortom, sociale integratie staat terecht hoog op de agenda, zonder dat we echter alleen de overheid moeten aanspreken om te komen met oplossingen; ook markt en samenleving hebben in deze hun eigen verantwoordelijkheid.

De specifieke bijdrage van de markt ten aanzien van sociale integratie ligt in de begrippen 'employment' en 'employability'. De notities en beleidsstukken van de Europese Unie over sociale cohesie en integratie bijvoorbeeld verwijzen alle direct naar de mate, waarin de Europese burger een positie veroverd heeft op de arbeidsmarkt: werk als medicijn en sleutel tot deelname aan een pluriforme samenleving. In feite borduurt deze strategie voort op wat al ruim een eeuw eerder door Emile Durkheim (1889) was vastgesteld, namelijk dat deelname aan en het verdelen van arbeid leidde tot verregaande vormen van wederzijdse afhankelijkheid en solidariteit tussen mensen. Sociale cohesie in een moderne,

pluralistische samenleving wordt op deze manier het resultaat van diepgaande vormen van onderlinge afhankelijkheid, door arbeidsdeling veroorzaakt. Sociaal gezien draagt deelname aan de arbeidsmarkt derhalve significant bij aan de mate van maatschappelijke integratie, en dit is dan ook niet voor niets 'mainstream thinking' in het neo-liberale perspectief op zowel nationaal als Europees niveau.

Naast politiek en markt is echter ook de eigenstandige rol van de samenleving ten aanzien van sociale integratie (her)ontdekt. We spreken in dit verband van 'burgermaatschappij', 'maatschappelijk middenveld' of 'civil society'; in het vervolg van deze notitie zullen we zoveel mogelijk het begrip civil society aanhouden. In de civil society worden burgers gestimuleerd maatschappelijk te participeren, gebruik te maken van hun rechten en hun behoeften vorm en inhoud te geven (Reverda, 2004). Het gaat hier zowel om verenigingen als om een heel scala van informele netwerken, om 'one-issue' groepen en om 'chat-communities'; kortom, het gaat hier om sociaal kapitaal.

De civil society is de laatste jaren centraler in de belangstelling komen te staan vanwege zijn mogelijkheden om bij te dragen aan maatschappelijke integratie. Dit wordt nog versterkt door het feit, dat meer en meer Niet-Gouvernementele Organisaties (NGO's) in toenemende mate diensten beginnen aan te bieden, die voorheen door de overheid werden geleverd. Ook privatisering heeft het belang van de civil society doen toenemen. Hoewel lang nog niet iedereen de civil society als een eigenstandige dimensie incalculeert en men in de oplossings sfeer vaak te eenzijdig kijkt naar markt en politiek (Anheier, 2004; Reverda, 2004), neemt ook de civil society een sleutelpositie in bij de bestrijding van sociale desintegratie en het bevorderen van sociale integratie. Het is daarom van eminent belang om beleid te ontwikkelen dat zich richt op een *'strong and vibrant civil society characterized by a social infrastructure of dense networks or face-to-face relationships that cross-cut existing social cleavages such as race, ethnicity, class, sexual orientation and gender that will underpin strong and responsive democratic government'* (Edwards, Foley en Diani, 2001, p. 17).

De drie dimensies overheid, markt en civil society behoren tot de zogenaamde 'conceptuele driehoek': een samenhangend analytisch kader, waarbinnen de genoemde dimensies onderscheiden worden, maar niet los van elkaar gezien worden. Ook sociale integratie heeft betrekking op deze drie dimensies. In een notitie, die ingaat op de bijdrage, die het Provinciebestuur kan bieden bij het bevorderen van sociale integratie in Limburg, is het dus mede van belang kort aan te geven wat de positie van de provincie is ten opzichte van de genoemde dimensies.

3.2 De Provincie Limburg en Sociale Integratie: haar positie

Een van de taken van het provinciebestuur is de zorg voor een aantrekkelijke en dynamische regionale samenleving. Vooral in een tijd, waarin mondialisering en modernisering de betekenisstructuren van een samenleving onttoveren en uithollen, en waarin nationale en internationale overheden in dit proces sterk in gebreke blijven bij het zoeken naar antwoorden, wordt de rol van de provincie in dit verband steeds belangrijker (Reverda, 2004). De provincie als bindende factor, die het ontstane vacuüm vult en zich verantwoordelijk weet voor het ontwikkelen van relevante raamwerken, initiatieven en betekenisstructuren. De provincie kortom als vorm van openbaar bestuur, als speler op de markt en als stimulator van zingevende structuren.

3.2.1. Provincie en openbaar bestuur

De overheid kende in het oorspronkelijke huis van Thorbecke een verticale structuur en bestaat uit drie bestuurslagen: rijk, provincies en gemeenten. De bestuurlijke werkelijkheid is inmiddels wat ingewikkelder geworden. Er is aan de bovenkant een vierde bestuurslaag bijgekomen (Europa) en een vijfde aan de onderkant (deelgemeenten, buurt- en wijkraden). Verder acteren vanzelfsprekend tussen de officiële bestuurslagen talloze organisaties, samenwerkingsverbanden, netwerken, en burgers die elk tal van dwarsverbanden hebben met de officiële bestuurlijke werkelijkheid.

In Europa is er duidelijk sprake van een (relatieve) verschuiving van de macht van het centrale nationale niveau naar zowel het Europese als het regionale/provinciale niveau. De verschuivingen naar het Europese niveau zijn nu niet zo relevant; des te meer de andere tendens. Landen als Italië, Spanje en zelfs het oorspronkelijk zo gecentraliseerde Frankrijk hebben verregaande bevoegdheden op het gebied van infrastructuur, onderwijs, cultuur, woningbouw en sociale zekerheid overgedragen aan de regionale besturen. België en Duitsland zijn gefederaliseerde staten en hebben dan ook op regio- of provincieniveau regeringen. De verhoudingen worden treffend weergegeven als we zien dat de nationale Nederlandse minister van Verkeer en Waterstaat overlegt over de HSL met haar regionale Vlaamse - dus niet Belgische - collega.

Nederland loopt in dit verband wat uit de pas: als de centrale overheid taken overhevelt en decentraliseert, doet zij dat primair richting het locale niveau. In het genoemde huis van Thorbecke wordt de provincie dan ook steeds meer

een zorgenkind en er gaan zelfs stemmen op om de provincie als bestuursorgaan op te heffen. Immers, de opbouw en uitvoering van de verzorgingsstaat is langs de provincies heen gegaan. Waar de rijksoverheid de gemeenten mede verantwoordelijk maakt, wordt de provincie als middenbestuur op diverse terreinen (cultuur, infrastructuur, onderwijs en sociale zaken) gepasseerd (Berkhout D., et al, 1999). Het verdwijnen van de provincie zou echter pas werkelijk een bestuurlijk, economisch en sociaal-cultureel probleem scheppen. De rijksoverheid heeft provincies namelijk nodig om het veelal ondoorzichtige en gefragmenteerde bestuur op regionaal niveau te coördineren. Zij fungeren vooral als instanties die vanuit een bovenlokale positie coördinatie en relevante diensten aanbieden.

Volgens de adviescommissie Simons ambiëren de provincies deze nieuwe en versterkte positie in het binnenlands bestuur en de daarbij behorende rollen. De provincies werken als opdrachtnemer van rijksbeleid en opdrachtgever voor uitvoering van beleid op regionaal niveau samen met uitvoerende partners, in netwerken van verschillende samenstelling en schaalniveaus. In alle provincies zijn één of meer door de provincie aangestuurde instellingen aanwezig, waarlangs de provincie de uitvoering van zijn beleid vormgeeft en stroomlijnt. Deze instituten worden grotendeels door de provincies bekostigd en aangestuurd (IPO, 2002).

Het bekostigen, faciliteren en aansturen van deze instituten – de steunfuncties – door de provincies is een wettelijke taak op het gebied van sociaal beleid die is vastgelegd in de Welzijnswet uit 1994. In de Welzijnswet is omschreven dat de Provincie verantwoordelijk is voor het steunfunctiewerk dat wil zeggen het in gang zetten van activiteiten door de steunfunctie-instellingen, gericht op het ondersteunen van plaatselijke beroepskrachten en vrijwilligers in het uitvoerende sociale (welzijns) werk. De provinciale steunfuncties werken dus in tweede lijn aan de kwaliteitsverbetering van het sociaal beleid. In de concepttekst van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning, waarin de Welzijnswet op zal gaan, is deze taak van de provincies opnieuw opgenomen. De reikwijdte van de WMO is echter veel breder dan de 'oude' welzijnswet; of dit ook een bredere taakstelling van de steunfuncties zal meebrengen, is nog niet uitgekristalliseerd.

Tenslotte zou het voor Limburg als typische grensprovincie wenselijk zijn, als de provincie ook op het gebied van sociale integratie veel meer en intensievere contacten zou aangaan met de hen omringende besturen over de grens heen: Europa is ook in dit verband dichterbij dan Den Haag en het leren over de grenzen heen biedt een grotere kans dan de Haagse leiband.

3.2.2. Provincie en markt : technologie en kenniseconomie

Hoewel de economie van Limburg van oudsher een duidelijk agrarisch en industrieel karakter had, wordt er toch vol ingezet op economische modernisering. In het document *Limburg: een toekomst met kennis* schetst de Regiegroep Technologische Topregio Limburg een beeld van Limburg als “een krachtige speler in een Europese Technologische Topregio die zich uitstrekt van Eindhoven tot Aken” (Provincie Limburg, 2004f, p.1). Limburg was in Nederland een perifere regio, maar door de Europese integratie wordt het een regio met een geografisch gezien sterke positie in Europa. De Regiegroep pleit voor samenwerking met Brabant in een Technologische Top Regio Zuidoost Nederland en samenwerking over de grenzen in de zogeheten Innovatieregio Carolus Magnus.

Limburg heeft een kennisintensieve economie nodig. Er zijn in dit verband gelukkig genoeg indicatoren die aantonen, dat er voldoende capaciteit voor innovatie aanwezig is. Er is relatief nog altijd veel industrie (19.3 % versus 13.2 % landelijk), maar het aandeel van ‘high- en medium-high-tech’ bedrijven in de industriële werkgelegenheid is weer groter dan in Nederland als geheel. Bedrijfstakingen met behoorlijk veel Research & Development, zoals de elektrotechnische industrie, machine-industrie, chemische industrie, transportmiddelenindustrie en de publieke kennissector zijn relatief sterk vertegenwoordigd in Limburg. Tegelijk is het echter een grote uitdaging om drie andere belangrijke sectoren, te weten agrofood, logistiek en dienstverlening mee te nemen op het pad van innovatie (Provincie Limburg, 2004f). Dat de positie van Limburg als potentieel sterke innovatieregio meer is dan een loze kreet blijkt uit het zogenaamde *Europese innovatiescorebord* (Europese Commissie, 2002). Dit is een werkdocument van de Europese Commissie, waarin Limburg na Noord-Brabant en Utrecht genoteerd staat als derde regio die boven het landelijk Nederlandse gemiddelde presteert. Noord-Brabant staat overigens derde in de toptien van de leidende regio’s binnen de Europese Unie. Het doortrekken van deze lijn naar de Euregio met zijn vele kennisinstellingen als motor voor verdere economische ontwikkeling ligt ook hier voor de hand.

3.2.3. Provincie en civil society

De provincie Limburg heeft als middenbestuur een bijzondere relatie met civil society (het maatschappelijk middenveld). Het Limburgse maatschappelijk middenveld heeft een eigen karakter en wijkt iets af van de Nederlandse civil society. Dit blijkt uit een onderzoek van de Provincie waaraan ongeveer 30

sleutelfiguren uit de Limburgse samenleving hebben meegewerkt en waarin hun gevraagd werd een typering te geven van de Limburgse civil society. De respondenten gaven aan, dat er van oudsher in Limburg sprake is van een homogener zingevingssysteem (katholieke dominantie) dan in andere delen van ons land; er is in Limburg derhalve meer sprake van levensbeschouwelijke zingeving. Ook is er sprake van minder individualisering, meer samenwerking en een sterkere gerichtheid op collectieve waarden: het behoren tot een groep is in Limburg belangrijker dan in de rest van Nederland (Provincie Limburg, 2002, p. 21).

Bovenstaande komt vooral tot uitdrukking in het sterke verenigingsleven: verenigingen spelen een dominante rol in de organisatie van het Limburgse civil society. Hoewel ook in Limburg het proces van deconfessionalisering en secularisering volledig is ingezet, hebben veel van deze verenigingen nog hun wortels in de katholieke zuil. Dit betekent, dat het sociale kapitaal in Limburg nog gebaseerd is op oude institutionele waarden met een sterk bindend karakter: het brengt mensen met gelijke achtergronden en opvattingen bij elkaar, geeft hen identiteit en de mogelijkheid zich maatschappelijk te manifesteren. Bindend sociaal kapitaal bevordert echter ook het 'wij'- en 'zij'-denken. In een pluriforme samenleving, die de Limburgse in toenemende mate is, wordt de behoefte aan bruggenbouwend sociaal kapitaal dan ook groter en groter: hoe stellen we mensen met verschillende achtergronden en opvattingen in staat om zich te organiseren en te manifesteren? Een herijking en gedeeltelijke omvorming van het bestaande verenigingsleven en het daaraan verbonden vrijwilligerswerk zou dan de consequentie moeten zijn. Immers, als sociale integratie niet langer gegarandeerd wordt door participatie in de bestaande op oude waarden gebaseerde instellingen, dan is een discussie over de herinrichting van de Limburgse civil society geboden om zo ook die groepen, die in zekere zin buiten de geboden normatieve kaders vallen - allochtonen, homoseksuelen, sommige groepen jongeren - toch een volwaardige plaats te geven in de Limburgse samenleving.

Tabel 1 : Overzicht van Limburgse civil society organisaties 2002 (niet uitputtend)

Onderwijs	Scholen, onderwijsbonden, schoolbesturen, onderwijsbegeleidingsdiensten, onderwijsinstellingen
Vrouwen	Limburgse Vrouwen Raad, koepels van vrouwenorganisaties, Katholieke Vrouwenbeweging, vrouwenbonden, Zij-Aktief
Ouderen	Katholieke Bond van Ouderen, Algemene Nederlandse Bond van Ouderen, Protestants Christelijke Bond van Ouderen, Lokale seniorenverenigingen
Werknemers/gevers	Werkgeversorganisaties en werknemersorganisaties zoals FNV, CNV, LWV, LOZO, UNIE, vakbond voor Industrie, Dienstverlening en Zorg
Vrijwilligers	Vrijwilligersorganisaties
Arbeid	Arbeidsongeschikten Platform Limburg, Provinciaal Overleg, Limburgse Comités Vrouwen in de Bijstand, Werkgroep Armoede van het Provinciaal Samenwerkingsverband, Uitkeringsgerechtigden, Provinciaal Overleg Cliëntenparticipatie
Kerk	Rooms Katholieke parochies, Missionair Centrum Heerlen, Aalmoezeniers Sociale Werken, protestantse gemeentes, overige geloofsgemeenschappen, religieuzen (kloosters), Bureau Internationale Solidariteit, moskee
Milieu	Milieubeweging, milieuverenigingen, milieufederatie, koepels van natuurorganisaties
Agrarisch	LLTB, LTO
Zorg	Ziekenhuizen, patiëntenraden, zorginstellingen, mantelzorg, koepels van gezondheidszorg, Zonnebloem, Vereniging van zorgvragers, bonden van gehandicapten en arbeidsongeschikten, WAO verenigingen
Jeugd	Jong Nederland Limburg, NUSO Limburg, Jongerenvereniging Limburg, Centrum Levensbeschouwelijk, Jeugd en Jongerenwerk, Verenigde Jeugdclubs Limburg, Jeugd en Jongeren Organisatie Limburg, scouting, koepels van jeugdzorg, Provinciale Commissie Zorgvragers
Sport	Sportclubs en sportkoepels
Cultuur	Muziekbonden, koren, toneelverenigingen, Limburgse Schuttersbond
Wonen	Vrijwillige bewonersorganisaties
N.G.O.'s	Amnesty International, Greenpeace

Bron: Provincie Limburg, 2002, pp. 22-23.

4 Begripsbepaling

In de discussies over sociale integratie lopen de begrippen nogal eens door elkaar en zijn we lang niet altijd precies in datgene, wat we willen zeggen. Toch drukt het gebruik van een bepaald begrip ook vaak het soort sociale beleid uit, dat men voor ogen heeft. Aanpassen roept een andere strategie op dan emancipatie. In dit gedeelte zal derhalve een aantal kernbegrippen, die van belang zijn in de discussie over sociale integratie, nader gedefinieerd en omschreven worden.

4.1 Doelgroepspecifieke concepten

De eerste categorie concepten richt zich op specifieke doelgroepen of probleemsituaties. Het betreft hier de begrippen armoede, marginalisering en sociale uitsluiting (Zie Estivill 2003; Jehoel-Gijsbers 2004). *Armoede* is daarvan het oudste begrip en heeft betrekking op het ontbreken van basale materiële omstandigheden, waardoor het voortbestaan van individuen en gezinnen bedreigd wordt; te denken valt in dit verband aan mensen zonder eten, kleding en huisvesting. *Marginalisering* gaat een stap verder en verwijst naast het ontbreken van voldoende materiële middelen ook naar het niet toegankelijk zijn van kerninstituten als onderwijs, arbeidsmarkt en gezondheidszorg. De tegenwoordig meer gebruikelijke term *sociale uitsluiting* verwijst tenslotte naar individuen en groepen, die direct of indirect uitgesloten worden of dreigen te worden van deelname aan de samenleving. Hierin spelen zowel materiële (inkomen, huisvesting, arbeid) als immateriële (taal, normen en waarden, vaardigheden) variabelen een rol. In deze benadering kan de samenleving als geheel - en niet alleen een deelaspect ervan - de bron zijn voor het uitsluiten van individuen of groepen.

Tabel 2: Kenmerken van sociale uitsluiting, Sociaal Cultureel Planbureau

Sociaal-culturele uitsluiting	<i>Onvoldoende sociale participatie</i> onvoldoende deelname aan formele en informele sociale netwerken, inclusief vrijetijdsbesteding; onvoldoende sociale ondersteuning; sociaal isolement; onvoldoende sociale betrokkenheid; voor allochtonen: ontbreken van contact met autochtonen.
	<i>Onvoldoende culturele/normatieve integratie</i> onvoldoende naleving van centrale waarden en normen behorend bij actief sociaal burgerschap: gering arbeidsethos, geringe opleidingsbereidheid, niet stemmen, misbruik sociale zekerheid, delinquent gedrag; afwijkende pedagogische opvattingen, afwijkende opvattingen over rechten en plichten van vrouwen / mannen;

Economisch-structurele uitsluiting	<i>Materiële deprivatie</i> tekort aan middelen voor elementaire levensbehoeften en materiële goederen, 'life style' deprivatie, problematische schulden; betalingsachterstanden (m.n. woonlasten); geen mogelijkheden om geld te lenen;
	<i>Onvoldoende toegang tot 'social rights' ([semi-] overheidsvoorzieningen)</i> wachlijsten en/of (financiële) drempels voor gezondheidszorg, onderwijs met name ten behoeve van kinderen, huisvesting, rechtsbijstand, maatschappelijke dienstverlening, schuldhulpverlening, arbeidsbemiddeling, sociale zekerheid, maar ook zakelijke dienstverlening zoals banken en verzekeringsinstellingen; onvoldoende veiligheid en leefbaarheid woonomgeving.

Bron: Jehoel-Gijsbers, G., (SCP) 2004, p.34.

Al deze concepten hebben gemeen, dat ze specifieke groepen onderscheiden, die zich kenmerken door hun gebrek aan sociale integratie in de samenleving. Het gevaar van dit perspectief is het 'slachtofferen' alsook het stigmatiseren van bepaalde groepen. Deze 'categorale' benadering is overigens in de politieke en sociale wetenschappen geleidelijk aan het verdwijnen in het denken over de aanpak van sociale problemen en maakt plaats voor de contextuele benadering.

4.2 Contextuele concepten

De volgende categorie concepten - te weten sociale integratie, sociale cohesie en diversiteit - kenmerken zich door hun meer inclusieve karakter ten aanzien van het ontwikkelen van sociaal beleid. Hierbij wordt de gehele politieke, economische en sociaal-culturele context als een factor voor mogelijke uitsluiting in de analyse betrokken. Het zijn geen specifieke en exclusieve, maar integrale en insluitende begrippen. *Sociale integratie* is dan het tegenovergestelde van sociale uitsluiting en verwijst naar het proces, waarlangs activiteiten van mensen en groepen tot een zekere eenheid binnen een systeem komen. Die eenheid leidt tot collectieve wijzen van denken en handelen (instituten), waarin ieder individu zijn plaats en positie krijgt. In deze context kunnen sociale problemen alleen opgelost worden, als de verschillende beleidsterreinen op elkaar worden afgestemd en met elkaar samenwerken: de ontwikkeling van integraal beleid. Daarenboven wordt het succes van het beleid mede afhankelijk van de mate, waarin beleidsmakers (dus ook medewerkers van de provincie) in staat zijn netwerken te ontwikkelen en partnerships aan te gaan met relevante stakeholders in de samenleving.

Het begrip *sociale cohesie* daarentegen is veel minder een analytisch concept; het verwijst veel meer naar een gewenste situatie, waarin een samenleving zich zou moeten bevinden; sociale cohesie als het resultaat van maatschappelijke processen en (in)spanningen (Jenson en Beauvais, 2002). Sociale cohesie veronderstelt het bestaan van vitale interactienetwerken, duurzame samenwerking en gedeelde normen en waarden als een manier om sociale uitsluiting vooral te voorkomen. In de huidige discussies wordt het ontbreken van sociale cohesie in de moderne samenleving vaak genoemd als oorzaak van sociale desintegratie en gaat de discussie verder met de vraag, hoe sociale cohesie nog gerealiseerd kan worden in een plurale en geïndividualiseerde samenleving. Deze discussie suggereert dat sociale cohesie en pluriformiteit elkaar zouden uitsluiten, wat geenszins het geval hoeft te zijn, omdat sociale cohesie als bindend concept van de samenleving niet alleen hoeft te verwijzen naar homogeniteit (Gemeinschaft), maar ook naar respect voor *diversiteit* in waarden, opvattingen en voorkeuren van diverse bevolkingsgroepen (Gesellschaft).

4.3 De nieuwste inzichten

Hoe kan eenheid ontstaan in een moderne samenleving, die zich kenmerkt door verschillende belangen, identiteiten en idealen? Allereerst door het omschrijven van de belangrijkste dimensies en kenmerken van sociale cohesie, die een rol spelen bij de integratie en participatie van burgers. Dit zijn de welbekende begrippen *civil society* (d.w.z., het domein, waarin betekenisgevende structuren worden ontwikkeld via burgerschap en sociaal kapitaal), *sociaal kapitaal* (d.w.z., alle formele en informele menselijke activiteiten, die leiden tot actief burgerschap, onderling vertrouwen, gedeelde normen en democratische socialisatie) en *identiteit* (d.w.z., het gevoel bij een geheel te horen en ingebed te zijn in de routines en gewoontes van alledag). Robert Putnam (2000) heeft op overtuigende wijze aangetoond dat ze alle bijdragen aan sociale cohesie en een toegevoegde waarde zijn voor economische groei. In deze context ontwikkelen overheden vaak emancipatiebeleid met als doel groepen en maatschappelijke initiatieven te versterken op zodanige wijze, dat ze weer in de samenleving op een relatief autonome wijze kunnen bestaan en participeren. Het gaat hier dus om maatregelen die beogen het sociale kapitaal van deze groepen te versterken. Zelfs vormen van zelfsturing en lokale autonomie worden in sommige gevallen gestimuleerd om zo de afhankelijkheid van het openbaar bestuur te verkleinen en het geloof in eigen collectieve actie en onderlinge saamhorigheid te versterken (Leadbeater, 1997).

Het laatste en nieuwste concept is het begrip *creatief kapitaal*. Ontwikkeld door de econoom Richard Florida (2002), benadrukt het concept de gunstige impact, die de aanwezigheid van een creatieve klasse - bestaande uit wetenschappers, ingenieurs, kunstenaars, musici, ontwerpers, ICT-ers - heeft op krachtige regionale economische ontwikkeling. Hij stelt daarbij dat het ontwikkelen van een 'people's climate' belangrijker is dan een 'business climate' voor het aantrekken van de creatieve klasse. Een 'people's climate' wordt gekarakteriseerd door drie T's: technologie, talent en tolerantie (Florida, 2002, p. 249). De laatste variabele wordt daarbij met name geïndiceerd door de aanwezigheid of afwezigheid van homoseksuelen en allochtonen. Zijn uitgangspunt is, dat hoe meer men mensen van deze groepen aantreft, hoe groter de publieke en geestelijke vrijheid ter plekke is en hoe sterker de creatieve ondernemersgeest zich kan ontwikkelen. Economisch succesvolle regio's in de Verenigde Staten voldoen aan deze criteria.

Tot zover het overzicht van belangrijke concepten met betrekking tot sociale integratie. De keuze voor een concept bepaalt tevens de richting van het beleid alsook hoe men zijn samenleving wil zien en definiëren. Dit geldt ook voor de Provincie Limburg, omdat ook zij niet langer ontkomt aan het ontwikkelen van een heldere visie op de Limburgse samenleving. Een consistent taalgebruik is daarbij onontbeerlijk - iets dat tot op heden ontbreekt. Hoewel vaak in discussies gebruikt, is het moeilijk om het begrip sociale integratie, of meer in het bijzonder sociale cohesie, terug te vinden in recente publicaties van de Provincie. Zo ontbreekt het begrip sociale cohesie in de nota over *Jong Zijn in Limburg*. Ook heel specifiek, waar het verwacht zou worden, als in *Vitale Kernen en Buurten, Actie 1: Vitale Netwerken en Sociale Betrokkenheid*, een nota die zich helemaal richt op sociale cohesie, komt het begrip niet voor.

4.4 Sociale integratie en de Provincie Limburg

De interesse van de provincie in de sociale integratie van onze doelgroepen - jongeren, allochtonen en homoseksuelen - is onder andere af te lezen uit de projecten, die in dit verband door de provincie gefinancierd en gesubsidieerd worden. Hieruit blijkt, dat jongeren als doelgroep hier het meest expliciet in voorkomen, gevolgd door migrantengroepen en -organisaties. homoseksuelen worden in onderstaand overzicht nergens expliciet genoemd, hoewel de provincie al jarenlang een subsidierelatie onderhoudt met het COC.

Tabel 3: Sociale Ontwikkeling Subsidieregelingen 2004-5

Jongerenparticipatie	Initiatieven van en voor jongeren gericht op het actief betrekken van jongeren bij eigentijdse jongerenactiviteiten waarbij invulling wordt gegeven aan de behoeften van de jongeren. Initiatieven gericht op euregionale ontmoeting van jongeren.
Ontmoeting jong en oud/ autochtoon en allochtoon	Initiatieven (van jongeren) gericht op de interactie tussen jongeren en verschillende bevolkingsgroepen teneinde wederzijds begrip en respect te kweken.
Aandacht voor gehandicapte jongeren	Initiatieven (van jongeren) gericht op het betrekken van jongeren met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking bij evenementen en de integratie van deze jongeren in verenigingen.
Vrijwilligersbeleid	Projecten gericht op de versterking van het vrijwilligerswerk, waarbij met name de zelfredzaamheid, de betrokkenheid van jongeren en de kwaliteit van vrijwilligersorganisaties vergroot wordt. Projecten gericht op vermindering van de last die uitgaat van wet- en regelgeving voor vrijwilligersorganisaties. Hierbij gaat het met name om het ondersteunen van vrijwilligersorganisaties bij het leren omgaan met de wet- en regelgeving. Projecten gericht op het creatief stimuleren van samenwerking tussen het bedrijfsleven en vrijwilligersorganisaties.
Emancipatie en integratie	Projecten gericht op het vergroten van de cohesie binnen wijken, kernen en buurten. Hierbij dient met name de interactie tussen verschillende groepen in een wijk, kern of buurt toe te nemen. Projecten gericht op de acceptatie van bijzondere doelgroepen. Hierbij dient met name de acceptatie en toegang van bijvoorbeeld jongeren/ouderen, allochtonen, gehandicapten of kansarmen binnen onderdelen van het sociale leven waartoe zij moeilijk toegang hebben, toe te nemen. Projecten gericht op de integratie en/of acceptatie van allochtonen en nieuwkomers binnen de Limburgse samenleving. Projecten dienen bij voorkeur zowel gericht te zijn op de integratie van allochtonen en nieuwkomers als op de acceptatie van deze groepen door autochtonen.

Bron: Provincie Limburg, 2005

Als we inhoudelijk naar deze projecten kijken, dan zien we dat op het gebied van 'emancipatie en integratie' het accent - net als overigens overal elders - ook in Limburg ligt op samenlevingsopbouw in de buurt, de wijk of de lokale gemeenschap. Door het ontwikkelen c.q. versterken van sociale verbanden

wordt de cohesie in buurt of wijk verbeterd. In dit verband is het zinvol om nog even terug te komen op het gedachtegoed van Putnam (2000) en Florida (2002).

Volgens Putnam (2000) neemt de sociale cohesie af door toenemende individualisering en afnemende betrokkenheid bij de directe sociale omgeving: minder kerkbezoek, minder vrijwilligerswerk en lagere opkomsten bij verkiezingen. Minder gemeenschappelijke verbanden en gedeelde waarden tasten het sociale kapitaal van een samenleving aan en duwen mensen richting sociaal isolement. De oorzaken hiervan liggen in de 24-uurs economie, televisie, suburbane levensstijlen en het consumentisme. Deze afkalving van sociaal kapitaal is echter vooral zichtbaar bij sociaal kapitaal met een 'bindend' karakter, dus bij verenigingen, stichtingen, partijen, omroepen, enz. Daarnaast onderscheidt Putnam (2000) het zogenaamde 'overbruggende' sociale kapitaal: een vorm van sociaal kapitaal, gebaseerd op diversiteit en beter toegerust voor de moderne, geïndividualiseerde samenleving. Sociale cohesie ontstaat in dit verband door netwerken, partnership, platforms, virtuele gemeenschappen - kortom, door verbanden, die losser en minder duurzaam van aard zijn.

Florida (2002) borduurt op die laatste gedachte voort, en vervangt het begrip sociaal kapitaal door creatief kapitaal. Daarbij gaat het nog altijd om sociale cohesie en samenleven, alleen niet langer op basis van sterke en duurzame verbanden, maar op basis van 'gekozen' interacties en activiteiten in een samenleving, die mensen allereerst garandeert hun eigen leven te kunnen leiden en zichzelf te zijn.

“traditional notions of what it means to be a close cohesive community and society tend to inhibit economic growth and innovation. Where strong ties among people were once important, weak ties are now more effective. Where old social structures were once nurturing now they are restricting. Communities that once attracted people now repel them. Our evolving communities and emerging society are marked by a greater diversity of friendships, more individualistic pursuits and weaker ties within the community. People want diversity, low entry barriers and the ability to be themselves.” (Florida, 2002, p. 269)

De wijk of buurt wordt in deze opvatting vooral de omgeving, waarin zich allerlei relatief losse, sociale netwerken kunnen ontwikkelen. De vorm en inhoud van die netwerken zijn sterk afhankelijk van de mensen die in de buurt wonen, hun belangen en de wijze, waarop die belangen vertegenwoordigd worden of georganiseerd zijn - buurten en wijken kunnen dus sterk van elkaar verschillen. Hoe buurten of wijken er ook uitzien, van wezenlijk belang voor hun sociale cohesie blijft de mate, waarin ze in staat zijn om hun publieke ruimte zo in te richten, dat vitale sociale interacties ook daadwerkelijk kunnen

plaatsvinden. Anders gezegd: buurten en wijken moeten uitnodigen tot onderlinge communicatie door de openbare ruimte beschikbaar te stellen en voldoende te faciliteren voor het ontwikkelen van netwerken. Als de sterke verbanden van vroeger in de moderne tijd aan relevantie hebben ingeboet en de samenleving in die zin gede-institutionaliseerd is, dan bieden de nieuwe lossere sociale netwerken daartegenover wel degelijk de mogelijkheid tot sociale cohesie. Immers, ook in die netwerken wordt samenwerking geleerd, tolerantie ontwikkeld, een gevoel van erbij horen gestimuleerd - kortom, modern burgerschap gepraktiseerd.

5 Situatieschets

Er is veel onderzoek gedaan naar jongeren, allochtonen en in mindere mate naar homoseksuelen in Nederland. Het onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau *Sociale Uitsluiting in Nederland* (Jehoel-Gijsbers, 2004) noemt als groepen met relatief grote kans op sociale uitsluiting (op rangorde, startend met het grootste risico op sociale uitsluiting): mensen met een slechte gezondheid; mensen met een geringe mate van psychisch welbevinden; huishoudens met een inkomen onder het sociaal minimum; eenoudergezinnen; werklozen; uitkeringsgerechtigden; mensen met lagere inkomens; niet-westerse allochtonen; mensen met een slechte beheersing van het Nederlands. Jongeren worden evenals homoseksuelen en westerse allochtonen niet als risicogroepen aangemerkt. Uit hetzelfde onderzoek blijkt vervolgens dat opleidingsniveau, etnische herkomst en, in minder sterke mate, sociale afkomst niet rechtstreeks zorgen voor sociale uitsluiting, maar dat de effecten van deze variabelen volledig via andere risicofactoren, zoals een geringe mate van psychisch welbevinden, een laag inkomen, een slechte gezondheid en een werkloosheidsverleden, verlopen. Laatstgenoemde factoren hebben een sterk cumulerend effect op sociale uitsluiting.

De hierna volgende paragrafen bieden een ‘quick scan’ van de situatie van jongeren, allochtonen en homoseksuelen in Nederland en Limburg. In elke paragraaf worden respectievelijk de volgende onderdelen aan de orde gesteld:

- korte typering
- belangrijke aandachtspunten
- provinciaal beleid

5.1 Jongeren

5.1.1. Korte typering

Limburg ontgroent. Met ingang van 2004 is de natuurlijke aanwas van de totale bevolking in Limburg voor het eerst sinds lang negatief (er sterven meer mensen dan er kinderen geboren worden), terwijl dat landelijk pas dertig jaar later gaat gebeuren. Limburg krijgt als eerste provincie in Nederland te maken met een terugloop van het aantal jongeren in de totale bevolking. De provincie heeft in vergelijking met andere Nederlandse provincies het kleinste percentage jongeren. In 2003 is 28,1% van de Limburgse bevolking jonger dan 25 jaar, landelijk is dit 30,5% (Provincie Limburg, 2004a).

De meeste kinderen groeien thuis op, bij eigen ouder(s), stiefouders of adoptiefouders. Het gaat hierbij om 99% van de Limburgse kinderen tot 15 jaar; om 91% van de jongeren van 15-19 jaar en om 56% van de jongeren van 20-24 jaar. Het percentage is bij de oudere jongeren lager, omdat zij deels al een eigen huishouding voeren. Een klein deel van de kinderen groeit op in een zogenaamd institutioneel huishouden of bij pleegouders. Een opvallend gegeven is dat het percentage kinderen in Limburg, dat in institutionele huishoudens of als pleegkind opgroeit, hoger is dan landelijk. (Provincie Limburg, 2004a).

Wat betreft de arbeidssituatie, in 2002 was volgens gegevens van de Europese Unie de werkloosheid van jongeren in Limburg hoger dan het Nederlands gemiddelde, maar lager dan die in bijvoorbeeld de naburige Belgische provincies Limburg en Liège.

Tabel 4: Arbeidsmarkt 2002

	Nederland	Limburg (Nederlands)	Limburg (Belgisch)	Liège
Werkloosheid jongeren	6,0	6,6	13,2	22,0

Bron: Europese Commissie, 2004 (bewerking CESRT)

5.1.2. Belangrijke aandachtspunten

In verband met jongeren willen we twee belangrijke thema's aan de orde stellen: onderwijs en jeugdcriminaliteit.

Limburg had in 2002 (in vergelijking met Nederland) veel laaggeschoolden en weinig hooggeschoolden. Het aantal hooggeschoolden was ook laag in vergelijking met de naburige Belgische provincies Limburg en Liège.

Tabel 5: Scholingsniveau van personen van 25-64 jaar (% van totaal) 2002

	Nederland	Limburg (Nederlands)	Limburg (Belgisch)	Liège
Laag	32,2	37,7	42,4	44,6
Midden	42,8	42,7	33,4	29,4
Hoog	25,0	19,6	24,2	25,9

Bron: Europese Commissie, 2004 (bewerking CESRT)

In de afgelopen jaren is het opleidingsniveau van de bevolking in Limburg iets gestegen, maar het blijft onder het landelijk gemiddelde. Zo nam het aantal studenten met tertiaire opleiding (HBO en universitair) in Limburg licht toe

van 19,5% in 2002 naar 20,0% in 2003. De achterstand ten opzichte van het Nederlandse (24,8%) en het EU-gemiddelde (21,8%) blijft wel bestaan. (Provincie Limburg, 2004e). Hier staat tegenover dat het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs, dat HAVO en VWO volgt (40,4%) hoger is dan het landelijk gemiddelde (34,6%).

Tabel 6: Vo-leerlingen naar gebied, absoluut en procentueel 2003

	Vo-leerlingen Totaal absoluut	Algemeen leerjaar	VMBO	HAVO	VWO
Limburg	60.437	10,1	49,5	18,9	21,5
Nederland	881.148	14,9	50,4	16,1	18,5

Bron: Provincie Limburg (2004a)

Een opmerkelijk gegeven is dat er meer uitstroom van Limburgse HAVO- en VWO-studenten naar hogere opleidingen buiten de Provincie is dan instroom van niet-Limburgse studenten naar hogere opleidingen binnen de Provincie. Een mogelijke verklaring hiervan is, dat er te weinig of niet voldoende gevarieerd aanbod is van hogere opleidingen in Limburg voor Limburgse studenten; een andere verklaring zou kunnen zijn, dat er een vlucht van intellectuelen en geschoolde arbeiders van Limburg naar gebieden met meer werkgelegenheid en een hogere levensstandaard, kortom een brain drain, plaatsvindt.

Het meeste onderzoek naar jeugdcriminaliteit richt zich op de rol van groepsvorming en op de relatie tussen etniciteit en jeugdcriminaliteit (Bruinsma, et al., 2004). Uit een onderzoek naar jeugdcriminaliteit in de politieregio Limburg-Zuid (Ferwerda et al, 2002) blijkt, dat 70% tot 80% van de jeugdcriminaliteit voortkomt uit groepen of groepsdynamische processen. Het onderzoek omvat een steekproef van 3870 jongeren. De onderzoekers onderscheiden een drietal specifieke groepen delictplegers: kickgedragdelinquenten, geweldplegers, en harde kern jongeren. Kickgedragdelinquenten plegen betrekkelijk onschuldige delicten zoals zwartrijden, vernieling, graffiti en het lastig vallen van mensen. Geweldplegers zijn betrokken bij vechtpartijen in groepsverband met licht of zwaar letsel, mishandeling met licht of zwaar letsel, straatroof onder bedreiging, diefstal met geweld, diefstal in winkel of woning met bedreiging, afpersing en seks onder dwang. De harde kern jongeren maken zich schuldig aan nog zwaarder delictgedrag.

Tabel 7: Jeugdige delinquenten in de politieregio Zuid-Limburg 2002

	%
Kickgedragdelinquenten	41,7
Geweldplegers	16,8
Harde kern jongeren	1,9
Niet-delictplegers	30,6

Bron: Ferwerda et al, 2002 (bewerking CESRT)

Delinquente jongeren (33,1%) hebben veel vaker contact gehad met een of meerdere hulpverleningsinstanties dan de niet-delinquente jongeren (14,2%). “Deze resultaten geven aan dat er sprake is van een relatie tussen crimineel gedrag en breder probleemgedrag van jongeren” (Ferwerda et al, 2002, p. 32).

Jongeren zijn in verband gebracht met de golf van etnisch geweld die volgde op de moord op Theo van Gogh op 2 november 2004. Uit een annex bij de zesde *Monitor racisme en extreemrechts* (Donselaar, et al., 2004b), gepubliceerd naar aanleiding van de gewelddadigheden, kwam het volgende beeld naar voren: In de periode van 2 tot en met 30 november 2004 vond een reeks van 174 gewelddadige voorvallen plaats. Er was sprake van een opvallend groot aantal brandstichtingen. In 106 gevallen (61% van het totaal) was er sprake van anti-moslim-geweld. Moskeeën waren in het totaal 47 keer doelwit. De (vermoedelijke) betrokkenheid van extreemrechts werd gevonden bij 27 gevallen. Dat is ruim 15% van het totaal. In 27 gevallen (15% van het totaal) waren Lonsdale-jongeren betrokken. Daarbij kon het zowel gaan om daderschap als om het partij zijn bij een confrontatie waarbij de scheidslijn tussen daders en slachtoffers niet goed is te trekken. In minstens 4 gevallen waren Lonsdale-jongeren duidelijk slachtoffer. De relatief grootste aantallen incidenten vonden plaats in Noord- en Zuid-Holland, respectievelijk 36 en 25. Daarna volgen Noord-Brabant en Limburg, respectievelijk 21 en 20 gewelddadige voorvallen (Donselaar, et al., 2004b). Tabel 8 geeft het landelijk beeld; de voorvallen in Limburg zijn verdeeld over de genoemde categorieën.

Tabel 8: Racistisch en extreemrechts geweld 2004

Categorie	In % van het totaal (afgerond)	In absolute aantallen
Doelbekladding	16%	28
Bedreiging	24%	41
Bommelding	6%	11
Confrontatie	10%	18
Vernieling	13%	23
Brandstichting	21%	36
Mishandeling	7%	12
Bomaanslag	2%	4
Doodslag	-	-
Moord	0.6%	1
Totaal	100%	174

Bron: Donselaar, et al., (2004b)

Brandstichting in Moskee in Helden, 13 november 2004

Het meest in het oog springende voorval was de brandstichting in de moskee van Helden op 13 november 2004. Twee dagen tevoren werd een poging tot brandstichting in de moskee van Venray verijdeld. Drie dagen na de brandstichting in Helden brak er in Venray een straatgevecht uit tussen Marokkaanse jongens en Lonsdalers, nadat een van hen een Marokkaanse vrouw met een steen had bekogeld. Uit een artikel in de NRC (Chorus et al., 2004) met het kopje “Dorpsracisme in Noord-Limburg” blijkt dat de Heldense moskee vóór 2 november al een aantal malen mikpunt van vernielingen en bekladding is geweest. In januari werd een ruit ingegooid. In april gooiden jongens in Lonsdalekleding een brandbom gemaakt van een in plastic verpakte tennisbal door de ruit van het gebedshuis. Daarnaast vonden allerlei incidenten plaats, waaronder een vechtpartij tussen Heldense jongens en jonge Marokkanen tijdens de kermis in Reuver in augustus en het bekladden van zo'n zestig gebouwen en standbeelden in Helden met hakenkruisen, white-power-tekenen en Sieg-heil-leuzen begin oktober. (Donselaar, et al., 2004b)

5.1.3. Provinciaal beleid

Jong zijn in Limburg is een van de centrale thema's in het beleid van de Provincie Limburg in de periode tot 2007. Het beleid is gericht op jongerenparticipatie, onderwijs (culturele vorming, voorbereiding op de arbeidsmarkt), woon- en werkruimte voor jongeren, bestrijding van jeugdcriminaliteit, de jeugdzorg terugbrengen in de buurt, samenwerking tussen onderwijs, welzijn en jeugdzorg. Jongerenparticipatie wordt onder meer

versterkt door het organiseren van participatietrajecten (jeugddebatten en jeugdpanels) en jeugdstatendagen, het bouwen van een speciaal op jongeren gerichte website en door jongerenparticipatie als criterium te stellen bij het toetsen van maatschappelijke organisaties voor jeugd- en jongerenwerk die provinciale subsidie krijgen. (Provincie Limburg, 2004g).

Een actueel voorbeeld van het provinciale beleid:

Jongeren Netwerk Limburg (JNL)

In 1996/7 richtte de Provincie Limburg het Jongeren Netwerk Limburg (JNL) op als een middel om participatie (in brede zin) van jonge mensen in Limburg aan te moedigen. Het idee van zo'n netwerk is consistent met de formele rol die de Provincie kan spelen in de Limburgse samenleving als ontwikkelaar van een infrastructuur voor sociale participatie. Het JNL staat in verbinding met gemeentelijke jeugdcommissies en jeugdwerkers en fungeert als brug tussen gemeentelijke en provinciale belangen. De betrekkingen tussen het netwerk en de Provincie blijken goed te zijn wat waarschijnlijk te maken heeft met de belangrijke structurele (financiële) ondersteuning door de Provincie. Actieve participatie staat in alle domeinen van het netwerk centraal: voorbereiding, uitvoering en evaluatie van de activiteiten en aldus blijken het creëren van kansen en het geven van verantwoordelijkheid aan de betrokken jonge mensen kritische succesfactoren te zijn.

De Provincie zou een sterkere rol kunnen spelen bij het stimuleren van initiatieven voor een sociale aanpak van jeugdproblemen en in het bijzonder jeugdcriminaliteit. Er is sprake van een relatie tussen crimineel gedrag en breder probleemgedrag van jongeren. Bij dit probleemgedrag speelt groepsvorming een overheersende rol. In de huidige Limburgse samenleving ontbreekt het de jongeren aan een gezamenlijke cultuurbeleving. Kortom, we hebben te maken met een meervoudige problematiek, waarbij verschillende organisaties en burgers betrokken zijn.

Voor het bestrijden van deze complexe problematiek is een integrale aanpak nodig: een samenwerking tussen verschillende instanties, organisaties en individuele burgers die betrokken zijn bij de problematiek. Het project "gezinscoach in de Jeugdzorg" is in dit verband een goede aanzet.

Een voorbeeld van een project met zo'n integrale aanpak (ook ketenbenadering genoemd):

**Het project Helden rond de Velden van voetbalclub Cambuur, Leeuwarden
Hein Roethofprijs 2002**

Bij de aanpak van voetbalvandalisme beperkt voetbalclub Cambuur zich niet tot repressieve maatregelen als cameratoezicht en de inzet van politie en stewards. Sinds maart 2000 voert ze een sociaal-preventief supportersproject uit. Centraal in de aanpak staat een vrouwelijke, voetballende fancoach. Tijdens de wedstrijden spreekt ze jongeren aan op wangedrag. Daarbij geeft ze voorlichting op scholen (Ministerie van Justitie, 2002). In dit project treden onder meer de voetbalclub, de supporters, het politiekorps, het Openbaar Ministerie, de Gemeente, het Gewestelijk Arbeidsbureau, het Haltproject, Jongerenwerk, basisscholen, middelbare scholen, schoolagenten, sponsors en de Sociale Dienst op als ketenpartners.

5.2 Allochtonen

5.2.1. Korte typering

Het CBS rekent een persoon tot de allochtonen als ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Allochtonen afkomstig uit Turkije, Afrika, Azië (met uitzondering van Japan en Indonesië) of Latijns-Amerika, worden ingedeeld bij de niet-westerse allochtonen. De overigen worden gerekend tot de westerse allochtonen. Verder maakt men onderscheid tussen allochtonen van de eerste en de tweede generatie, naargelang de persoon zelf in het buitenland dan wel in Nederland is geboren (Vroomen, et al., 2003).

Op 1 januari 2002 telde Nederland 3 miljoen allochtonen (18,4% van de bevolking). Hiervan zijn 1,4 miljoen westerse en 1,6 miljoen niet-westerse allochtonen. De hoogste concentraties niet-westerse allochtonen zijn te vinden in de Randstad: Rotterdam, Amsterdam en Den Haag. In 2003 telde Limburg 224000 allochtonen (20% van de Limburgse bevolking). Een minderheid daarvan (26%) is niet-westers allochtoon. De meesten (74%) zijn westerse allochtonen. Zeer hoge concentraties westerse allochtonen (met name Duitse allochtonen) zijn te vinden in grensgemeenten, in Limburg. De gemeente Vaals heeft met 49,7% het hoogste aantal westerse allochtonen, gevolgd door Kerkrade (31%) (CBS Statline, 2005).

Tabel 9: Allochtonen in Limburg 2005

Allochtonen Totaal	Westers totaal	Niet-westers totaal	Marokko	Ned. Antillen en Aruba	Suriname	Turkije
224 086	166 275	57 811	15 987	3 597	2 978	11 353

Bron: CBS Statline, 2005

Er wordt ook nog onderscheid gemaakt tussen oude en nieuwe allochtonen. Oude migrantengroepen komen uit Turkije, Nederlandse Antillen en Aruba, Suriname, Indonesië, Marokko. Nieuwe migrantengroepen uit Polen, voormalig Joegoslavië en voormalige Sovjet-Unie, Afghanistan, China, Hong Kong, Irak, Iran, Pakistan, Vietnam, Ghana, Kaapverdië, Somalië en Egypte. Het merendeel van de 'nieuwe' groepen is om asielredenen naar Nederland gekomen. In het algemeen kan worden geconcludeerd dat het aandeel van de 'oude' groepen binnen het totaal aantal immigranten dat jaarlijks arriveert, daalt, terwijl het aandeel van de 'nieuwe' groepen toeneemt. De immigratie van asielzoekers lijkt daarnaast, in tegenstelling tot de immigratie van 'oude' migrantengroepen, veel meer aan fluctuaties onderhevig. Dit is vanzelfsprekend inherent aan de oorzaak voor migratie. (Valk, et al., 2001)

Het migratiesaldo is in Limburg na 2000 uitzonderlijk laag geworden. Sinds de mijnsluiting van de jaren zestig is zo'n laag saldo niet meer voorgekomen. De daling wordt vooral veroorzaakt door een ongekende daling van het buitenlands saldo (instroom van migranten van buiten Nederland naar Limburg). Over de afgelopen vijf jaar was er een positief migratiesaldo bij personen beneden 30 jaar en een negatief saldo bij personen boven de 30 jaar (Provincie Limburg, 2004a). Waarschijnlijk wordt dit veroorzaakt door het grote aantal migranten dat voor gezinsvorming en gezinshereniging naar Limburg is gekomen.

5.2.2. Belangrijke aandachtspunten

In verband met allochtonen willen we twee belangrijke thema's aan de orde stellen: sociale uitsluiting en discriminatie.

Niet-westerse allochtonen scoren, volgens het SCP, relatief hoog op de index voor sociale uitsluiting, terwijl de westerse allochtonen niet veel verschillen van de autochtone bevolking. Het is niet de niet-westerse allochtone herkomst zelf, maar het zijn de daarmee samenhangende risicokenmerken (zoals geringe ICT-vaardigheden, slechte beheersing van de Nederlandse taal, een laag

opleidingsniveau en een slechte gezondheid), die leiden tot sociale uitsluiting. Een cumulatie van risicofactoren, namelijk laag inkomen, laag opleidingsniveau, slechte gezondheid, alleenstaand ouderschap, en niet-werkzaam zijn, komt vaker voor bij allochtonen, met name bij Turken en Marokkanen (Jehoel-Gijsbers, 2004).

Het aantal klachten op grond van afkomst, kleur of ras, dat is geregistreerd bij Anti Discriminatie Bureaus (ADB's), is in verhouding tot het aantal niet-westerse allochtonen groot in Maastricht (4 per 1000) en Heerlen (6 per 1000) en klein in Noord- en Midden-Limburg (9 per 10.000). Het aantal allochtonen dat discriminatie ervaart is in feite vele malen groter dan het aantal door de ADB's geregistreerde klachten (Coenders, et al., 2004).

Tabel 10: Aantal klachten naar discriminatiegronden 2003 (Anti Discriminatie Bureaus)

	Aantal klachten op grond van afkomst/kleur/ ras	Aantal niet-westerse allochtonen
Maastricht	39	9.307
Heerlen	65	10.822
Noord- en Midden-Limburg	26	36.734
Sittard	-	-

Bron: Coenders, et al., 2004 (bewerking CESRT)

5.2.3. Provinciaal beleid

Diversiteit heeft in het kader van het Sociaal Rapport (Provincie Limburg, 2004) betrekking op het vermogen van de samenleving om ruimte te bieden aan diverse groepen mensen. Het gaat om acceptatie en respect voor de kwaliteit en achtergrond van (diverse groepen) mensen en, als logisch gevolg daarvan, het toekennen van een plaats aan deze mensen zowel sociaal als qua onderwijs en werk. De vraag kan worden gesteld op welke groepen mensen het begrip diversiteit van toepassing is. In de gedachtegang van het Sociaal Rapport lijkt het bij het thema diversiteit alleen te gaan om “de dichotomie (indeling in tweeën) allochtoon – autochtoon” (Provincie Limburg, 2004a, p.36). Andere groeperingen worden blijkbaar niet gerekend tot het begrip diversiteit. Het rapport gebruikt als indicatoren van diversiteit: aantal, arbeidsparticipatie, werkloosheid, onderwijsparticipatie en inkomen. Het valt op dat er geen

gebruik wordt gemaakt van indicatoren van sociale participatie (deelname aan formele en informele sociale netwerken) en culturele integratie (naleving van centrale waarden en normen behorend bij actief sociaal burgerschap).

De provincie is wel in gesprek met allochtonen.

Provinciaal Platform Minderheden (PPM)

In 1997/8 richtte de Provincie Limburg het **Provinciaal Platform Minderheden** (PPM) op om een klankbord te ontwikkelen dat een belangrijke bijdrage moet leveren aan de integratie, emancipatie en participatie van allochtonen in Limburg. Het idee van zo'n platform is consistent met de rol die de Provincie kan spelen in de Limburgse samenleving als promotor van dialoog en uitwisseling met verschillende stakeholders. In de praktijk echter zijn de betrekkingen tussen het Platform en de Provincie gespannen en hebben ze niet geleid tot de bedoelde dialoog. Hierbij speelt de representativiteit van het platform een rol alsook de hieraan verbonden discussie, of een dergelijk platform nog wel een geschikt instrument is voor sociale integratie.

Diversiteitsbeleid: twee voorbeelden

Amsterdam

De gemeente Amsterdam heeft een interessante nieuwe visie op diversiteitsbeleid ontwikkeld. Sinds de jaren zeventig heeft de gemeente een specifiek beleid gevoerd voor verschillende doelgroepen: etnische minderheden, vrouwen, homoseksuelen, jongeren, gehandicapten en ouderen. Dit beleid is nu herijkt tot diversiteitsbeleid en omvat onder meer het beleid inzake homo- en vrouwenemancipatie en het nieuwkomers- en minderhedenbeleid. (Helmers, 2005)

Catalonië

Een voorbeeld van modern diversiteitsbeleid buiten onze grenzen is de manier waarop de Spaanse regio Catalonië met zijn immigranten omgaat. Catalonië is van oudsher een immigrantensamenleving. Immigratie wordt door de Catalanen gezien als goed voor de economie, want daardoor worden nieuwe talenten aangetrokken die zorgen voor een klimaat van diversiteit en creativiteit. Geheel in lijn hiermee is het Catalaanse taalbeleid. Het is gericht op integratie en heeft een inclusief uitgangspunt. "In eerste instantie ben je al Catalaan, als je er woont, en je bent een nog betere Catalaan, als je vervolgens regionale taal spreekt," (Reverda, 2004, p.179).

5.3 Homoseksuelen

5.3.1. Korte typering

Nederland kent naar schatting één miljoen homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen. Ongeveer een kwart miljoen daarvan zijn jonger dan 25 jaar. (De Graaf en Sandfort, 2001). Ongeveer een vijfde van de Nederlanders zijn migranten. Ervan uitgaande dat seksuele voorkeur niet wordt beïnvloed door culturele verschillen, mag worden aangenomen dat onder de migranten ongeveer 200.000 personen homo- of biseksueel zijn.

Tabel 11: Homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen naar leeftijd 2004

	Totaal	Jonger dan 25 jaar	25 tot 65 jaar	Ouder dan 65 jaar
Nederland	1.000.000	250.000	620.000	130.000
Allochtonen	200.000	50.000	124.000	26.000
Limburg	70.000	17.500	43.400	9100
Allochtonen	14.000	3.500	8.680	1.820

Bron: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2004 (bewerking CESRT)

De Limburgers maken samen ongeveer 7% van de Nederlandse bevolking uit. Dit betekent dat, uiteraard onder de aanname dat seksuele voorkeur niet afhankelijk is van regionale verschillen, ongeveer 70.000 Limburgers homo- of biseksueel zijn. Onder hen bevinden zich ongeveer 14.000 allochtonen. Of zo'n grote groep werkelijk in Limburg verblijft is onbekend. Het is hoe dan ook heel moeilijk homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen te identificeren. Daar komt bij dat de positie van homoseksuelen met een andere culturele achtergrond of levensbeschouwing vaak bijzonder kwetsbaar is met als gevolg dat ze minder gemakkelijk voor hun seksuele voorkeur zullen uitkomen.

De afgelopen decennia is het fundament gelegd voor het gelijk behandelen van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen in ons land. De opeenvolgende kabinetten hebben hiervoor veel beleid ontwikkeld, in gang gezet en daarmee ook veel bereikt. Niet alleen door de opneming van het gelijkheidsbeginsel in artikel 1 van de Grondwet. Ook door de totstandkoming van de Algemene wet gelijke behandeling. In de verslagperiode 2001-2003 is dit juridische fundament verstevigd door wijzigingen in het familierecht en erfrecht. Het openstellen van het burgerlijk huwelijk voor homoseksuele paren en de mogelijkheid van

adoptie van kinderen is de juridische afronding van de homo-emancipatie. In 2002 trouwden ongeveer 1850 mannen- en vrouwenparen. Nederland zit qua wettelijke bescherming en gelijkberechtiging in Europa in de kopgroep (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2004).

Juridische gelijkheid gaat echter niet noodzakelijkerwijs gepaard met maatschappelijke gelijkheid. Dit blijkt het belangrijkste strijdpunt te zijn voor belangengroepen die zich inzetten voor de homoseksuele gemeenschappen, d.w.z., lobbygroepen, organisaties voor voorlichting en scholing, onderzoeksinstituten, clubs en verenigingen. In Limburg worden de belangen van homoseksuele, lesbische en biseksuele gemeenschappen vertegenwoordigd door het COC Zuid-Limburg. Deze organisatie heeft als doel: belangenbehartiging (door de Provincie ondersteund met waarderingssubsidie en directe projectsubsidie) en gezelligheidsactiviteiten. Het is de enige organisatie die door de Provincie Limburg wordt ondersteund om de belangen van de doelgroep uit te dragen. Niettemin ondersteunt het tekort aan kwalitatieve en kwantitatieve gegevens over deze gemeenschappen in Limburg de argumentatie van het COC Zuid-Limburg dat ze worden vergeten tussen andere doelgroepen die prioriteit krijgen. Een ander mogelijk argument is echter dat deze doelgroep wordt beschouwd als relatief goed geïntegreerd in Limburg in vergelijking met andere groepen.

5.3.2. Belangrijke aandachtspunten

Statistische informatie over aantal en spreiding van homoseksuelen op nationaal en regionaal/provinciaal niveau bestaat nauwelijks; ook niet na consultatie van gespecialiseerde stichtingen als het COC, Ihlia en Ilga (www.coc.nl, www.ihlia.nl, www.ilga.org). Daar staat tegenover dat er een groot aanbod aan studies en instellingen bestaat, waarin maatschappelijke onderwerpen als veiligheid, rechten, huwelijk en etniciteit in relatie tot homoseksuele, lesbische en biseksuele groepen aan de orde gesteld worden. Het ontbreken van voldoende informatie over homoseksuelen in Limburg heeft ons doen besluiten een interview met een vertegenwoordiger van het COC Zuid-Limburg af te nemen, wat de volgende belangrijke aandachtspunten heeft opgeleverd: discriminatie, onderwijs, Islam en ontmoeting.

Vooraf jongere, oudere en allochtone homoseksuelen hebben nog vaak te maken met een gebrek aan mogelijkheden tot sociale participatie. Er mag worden aangenomen, dat het aantal werkelijke gevallen van discriminatie van homoseksuele en lesbische burgers groter is dan het aantal meldingen. Als homoseksuele en lesbische burgers uiteindelijk wel een klacht melden, gaat het

doorgaans om uit de hand gelopen situaties. Er zijn allerlei vormen van alledaagse discriminatie zoals pesten, uitschelden, onvriendelijke bejegening en gebaren die onzichtbaar blijven voor onderzoekers.

Tegen het einde van 2004 is het Meldpunt Alledaagse Discriminatie (MAD) van start gegaan bij het COC Zuid-Limburg. Het heeft als doel aandacht te besteden aan alledaagse discriminatie en deze middels rapportages inzichtelijk te maken.

Een topprioriteit in de belangenbehartiging van het COC Zuid-Limburg is het voortgezet onderwijs. De school dient een veilige plek te zijn voor iedere leerling en docent, homo of hetero. Coming out (uitkomen voor seksuele voorkeur) is een probleem dat tegenwoordig steeds vroeger (in de leeftijd van 14 tot 18 jaar) voorkomt. Het COC doet belangrijk werk op scholen om het bewustzijn op het vlak van seksuele gerichtheid te doen toenemen. Dat werk wordt op projectbasis gedaan en ondersteund door de Provincie. Het COC bekritiseert dit als 'vullen van een gat'; de Provincie werkt niet structureel aan een emancipatiebeleid voor homoseksuelen.

Een moeilijk thema blijven de moslims als doelgroep. Het COC Zuid-Limburg probeert in gesprek te komen met allochtonenorganisaties, met name de allochtonenjongerenorganisaties. Dit mag een doorbraak voor de organisatie lijken, maar dit is hetzelfde type dialoog als die jaren geleden werd gevoerd met de Rooms-katholieke gemeenschap in Limburg. Dit is alleen maar de volgende religieuze groep die discussieert over seksualiteit in een pluralistische samenleving. Niet veel moslimjongeren maken gebruik van de diensten van de vereniging. Er is reden om aan te nemen dat hier een nog te ontginnen terrein ligt voor de homo-emancipatiebeweging. In Amsterdam is al een inloop- en opvanghuis voor homoseksuele moslimjongeren, 'Al Mina Al Amin' (veilige haven) opgericht. Er zijn al verschillende organisaties die benaderingswijzen ontwikkelen en projecten uitvoeren die de dialoog over de Islam en seksuele voorkeur in Nederland aanmoedigen, te weten: www.coc.nl, www.yoesuf.nl, www.forum.nl, www.schorer.nl, www.habibiana.nl, www.rutgersnissogroep.nl; ze zijn allemaal levensvatbare gesprekspartners voor de Provincie.

De gelegenheid om elkaar op verschillende plaatsen in Limburg te ontmoeten is beperkt voor homoseksuelen, lesbiennes en biseksuelen. Er zijn weinig disco's, cafés en nog minder locaties waar ze elkaar kunnen ontmoeten als privé-groep. De beschikbaarheid van ontmoetingsplaatsen is iets dat verwelkomd zou worden om de dialoog en de interactie te vergemakkelijken. Het meest interessante wat dit betreft is dat het Florida's (2002) idee van de

opkomst van de creatieve klasse volgt. De geografische nabijheid van Limburg ten opzichte van de stedelijke locaties Keulen en Antwerpen betekent dat veel mensen Limburg verlaten op zoek naar stedelijke omgevingen met een mix van invloeden in cafés, clubs en andere vrijetijdsactiviteiten. Limburg lijdt niet alleen in sociaal-cultureel maar ook in economisch opzicht aanzienlijke verliezen, wanneer mensen hun tijd en geld elders besteden. De mensen willen dat faciliteiten voor vrije tijd en recreatie direct beschikbaar zijn in Limburg. En, hoewel er een aanzienlijke hoeveelheid buitenrecreatie is in Limburg, er zijn ook andere dimensies: muziek, kunst, film, nachtleven. Met andere woorden, er is weinig ruimte om banden tussen mensen te ontwikkelen en daarmee neemt het sociale kapitaal af. De kans op het ontwikkelen van een 'homoscene' of een 'homocultuur' in Limburg is op dit moment erg klein.

5.3.3. Provinciaal beleid

Uit een onderzoek van het Kenniscentrum lesbisch en homo-emancipatiebeleid (2003) blijkt dat provincies weinig doen aan homobeleid, een enkele subsidie daargelaten. Er ontbreekt een actueel overzicht van wat er feitelijk gebeurt op dit moment. In de aanloop tot de statenverkiezingen van 11 maart 2003 was er geen sprake van homobeleid in de diverse programma's.

Er zijn maar weinig provincies en gemeenten in Nederland die tot nu toe hebben geïnvesteerd in het opzetten van beleid dat recht doet aan de diversiteit binnen de samenleving. De gemeenten die dat wel gedaan hebben, vatten beleid meestal op als personeelsbeleid. Ze zien diversiteit alleen in samenhang met etnische en culturele verschillen. Diversiteit is echter meer, en omvat óók het vormgeven aan verschillen in leefstijl en seksuele voorkeur (Schuyf, 2003).

Het gebrek aan specifiek provinciaal beleid voor de emancipatie van homoseksuelen in Limburg baart het COC Zuid-Limburg zorgen omdat homoseksuelen zijn ondergesneeuwd door andere groepen in het huidige diversiteitsbeleid. De opvatting is dat de Provincie, gegeven zijn overkoepelende gezag over de gemeentes, het initiatief zou kunnen nemen om een strategie te ontwikkelen voor de emancipatie van homoseksuelen in Limburg als een manier om het lokale beleid te sturen en te ondersteunen aangezien gemeentelijke acties versnipperd blijven. Er is een centraal referentiepunt nodig.

6 Addendum

Dit addendum geeft inzicht in onderwerpen die met name door de heer Vroomen (CDA) tijdens de vergadering van de Statencommissie voor Welzijn, Zorg en Cultuur op 18 februari 2005 bij agendapunt 10 “Maatschappelijke onrust als gevolg van xenofobische incidenten” aan de orde zijn gesteld. Uit het verslag van de vergadering: “De heer Vroomen (CDA) (...) wil het probleem van de integratie vanuit twee kanten benaderen. Enerzijds vanuit de vraag waarom sommige allochtone jongeren zich zo aangetrokken voelen tot religieus extremisme en anderzijds vanuit de vraag hoe het komt dat sommige Limburgse jongeren zo intolerant blijken te zijn geworden ten opzichte van de allochtone medemens. (...) Het college heeft aangegeven een algemeen beeld van de problematiek te kunnen schetsen. Het CDA vraagt daarin met name aandacht te besteden aan de criminaliteitscijfers, de werkloosheidscijfers, de taalkennis, de inkomenspositie en de participatie van allochtonen in verenigingen en vrijwilligerswerk.” (Provincie Limburg, 2005).

1 Omvang van de allochtone bevolking in Limburg: provincie en per gemeente

Limburg heeft 166.000 westerse allochtonen (mensen die voornamelijk afkomstig zijn uit Duitsland, Indonesië en België), aanmerkelijk meer dan de 58.000 niet-westerse allochtonen (voornamelijk bestaande uit Marokkanen, Turken, Antillianen en Surinamers). Ter vergelijking: in Nederland zijn er minder westerse dan niet-westerse allochtonen. In totaal zijn 224.000 Limburgers allochtoon (20% van de Limburgse bevolking).

Tabel 1: Allochtonen in Limburg, 2005

Allochtonen Totaal	Westers totaal	Niet-westers totaal	Marokko	Ned. Antillen en Aruba	Suriname	Turkije
224 086	166 275	57 811	15 987	3 597	2 978	11 353

Bron: CBS, Statline, 2005

Het aandeel van de allochtonen in de totale bevolking is het grootst in Zuid-Limburg (22%), gevolgd door Midden-Limburg (17%) en Noord-Limburg (16,4%). (Provincie Limburg, 2004a). De allochtone bevolking is niet gelijk onder de gemeenten verdeeld. In Vaals en Kerkrade wonen relatief veel allochtonen. Weert en Roermond vallen op door het relatief grote aantal niet-westerse allochtonen. De meeste Limburgse gemeenten huisvesten relatief veel westerse allochtonen.

Tabel 2: Allochtonen per Limburgse gemeente, 2004

	Totaal inwoners	Totaal allochtonen	Westers	Niet-westers
Ambt Montfort	10 989	1 456	1 299	157
Arcen en Velden	8 870	1 252	1 122	130
Beek	17 105	2 369	1 845	524
Beesel	13 341	2 066	1 491	575
Bergen	13 477	2 195	1 974	221
Brunssum	29 595	7 346	6 288	1 058
Echt-Susteren	32 194	5 415	4 638	777
Eijsden	11 866	1 487	1 306	181
Gennep	16 754	2 460	1 836	624
Gulpen-Wittem	15 135	2 045	1 846	199
Haelen	10 019	1 083	919	164
Heel	8 335	899	783	116

Heerlen	93 523	25 737	19 232	6 505
Helden	19 555	1 838	1 059	779
Heythuysen	12 261	1 424	1 067	357
Horst aan de Maas	28 813	2 288	1 625	663
Hunsel	6 205	714	648	66
Kerkrade	50 035	16 837	15 071	1 766
Kessel	4 214	346	297	49
Landgraaf	39 778	9 726	8 799	927
Maasbracht	13 722	1 861	1 652	209
Maasbree	12 855	1 059	882	177
Maastricht	122 183	26 501	17 883	8 618
Margraten	13 551	1 564	1 379	185
Meerlo-Wanssum	7 728	557	456	101
Meerssen	19 986	2 209	1 795	414
Meijel	5 830	296	213	83
Mook en Middelaar	7 977	1 036	798	238
Nederweert	16 100	926	765	161
Nuth	16 055	2 057	1 724	333
Onderbanken	8 412	1 868	1 702	166
Roerdalen	10 418	1 874	1 600	274
Roermond	45 159	12 734	6 522	6 212
Roggel en Neer	8 375	571	468	103
Schinnen	13 634	2 274	1 917	357
Sevenum	7 373	429	334	95
Simpelveld	11 436	2 218	2 092	126
Sittard-Geleen	97 487	20 973	15 673	5 300
Stein	26 608	3 714	3 159	555
Swalmen	8 764	1 318	1 105	213
Thorn	2 528	379	328	51
Vaals	10 423	5 419	5 062	357
Valkenburg aan de Geul	17 768	2 539	2 109	430
Venlo	92 094	23 248	13 661	9 587
Venray	39 085	6 808	3 460	3 348
Voerendaal	12 996	1 725	1 492	233
Weert	48 724	8 946	4 899	4 047
Limburg	1 139 335	224 086	166 275	57 811
Nederland	16 258 032	3 088 152	1 419 855	1 668 297

Bron: CBS, 2004 (bewerking CESRT)

2 Arbeidsparticipatie

Het algemene beeld in Nederland is als volgt: niet-westerse allochtonen zijn minder vaak aan het werk en hebben vaker een uitkering dan autochtonen. Opvallend is het aantal niet-westerse allochtonen met een bijstandsuitkering.

Tabel 3: Arbeidsmarkt en sociale zekerheid in Nederland, 2004

	Autochtonen (% bevolkingsgroep 15-64 jaar)	Niet-westerse allochtonen (% bevolkingsgroep 15-64 jaar)
Arbeidsparticipatie (2003)	67	49
Werkloosheid (2003)	4	14
Personen met uitkering (2002)	12	29
Arbeidsongeschiktheid (2002)	9	11
Bijstand (2002)	2	16
WW (2002)	2	3

Bron: CBS, 2004 (bewerking CESRT)

Met betrekking tot de Limburgse situatie zien we het volgende beeld: De netto arbeidsparticipatie (het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de totale bevolking van 15-64 jaar) ligt in Limburg in 2002 bij allochtonen lager dan bij autochtonen.

De netto arbeidsparticipatie van allochtonen is in Noord-Limburg 5% hoger dan het provinciaal gemiddelde. Het gemiddelde van de provincie Limburg ligt ongeveer gelijk met het landelijk gemiddelde.

Tabel 4: Arbeidsparticipatie autochtonen – allochtonen 2002

Netto arbeidsparticipatiegraad autochtonen en allochtonen 15-64 jaar, in procenten naar gebied

Gebied	Netto participatiegraad Autochtonen	Netto participatiegraad Allochtonen
Noord-Limburg	69	62
Midden-Limburg	69	63
Zuid-Limburg	62	54
Limburg	65	57
Nederland	68	56

Bron: Provincie Limburg (2004a)

Het aandeel van de allochtone niet-werkende werkzoekenden (nww'ers) in de totale werkloosheid ligt in Noord- en Midden-Limburg (17,8%) hoger dan in Zuid-Limburg (12,9%). Het aandeel van de allochtone werklozen is in Limburg met 14,9% veel lager dan in Nederland (26,3%).

Tabel 5: Werkloosheidspercentage nww'ers absoluut en % (CWI) 2003

Gebied	Totaal nww (absoluut)	Aandeel beroepsbevolking	Aandeel allochtonen
Noord-/Midden Limburg	21.137	8	17
Zuid-Limburg	31.638	11	12
Limburg	52.775	10	14
Nederland	678.545	9	26

Bron: Provincie Limburg (2004a)

Het gemiddeld besteedbaar inkomen per particulier huishouden (exclusief studentenhuishoudens) ligt in Limburg en landelijk bij niet-westerse allochtonen lager dan bij autochtonen.

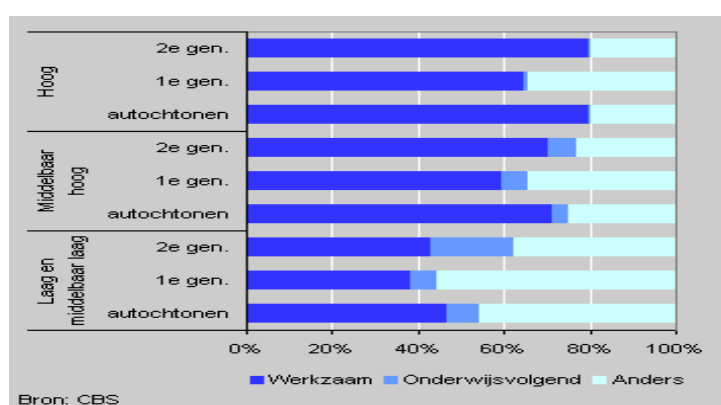
Tabel 6: Besteedbaar inkomen particuliere huishoudens naar herkomst 2000

Gebied	Herkomst	Gemiddeld besteedbaar inkomen (x 1000 euro)
Limburg	Autochtoon	25
	Niet-westers allochtoon	20
Nederland	Autochtoon	26
	Niet-westers allochtoon	20

Bron: Provincie Limburg (2004a) (bewerking CESRT)

De tweede generatie niet-westerse allochtonen doet het op de Nederlandse (inclusief de Limburgse) arbeidsmarkt beter dan de eerste generatie. Dat komt doordat ze beter zijn opgeleid.

Figuur 1: Economische activiteit en onderwijsniveau 2004



Bron: CBS

Bron : CBS Webmagazine, 2004

3 Beheersing van de Nederlandse taal

Beheersing van de Nederlandse taal vormt de basis voor integratie van nieuwkomers in Nederland. Mensen die nieuw in Nederland aankomen en anderen die de taal minder goed beheersen kunnen lessen in Nederlands als tweede taal (NT2) volgen.

Voorzover we weten, zijn er geen cijfers over beheersing van de Nederlandse taal bekend die specifiek voor Limburg gelden, wel bestaan er landelijke cijfers. We gaan ervan uit dat deze cijfers ook van toepassing zijn op de Limburgse situatie.

Het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen maakt geregeld voortgangsrapportages Gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (GOA) waarin door heel Nederland tussenstanden over taal en begrijpend lezen bij leerlingen in het primair onderwijs worden bijgehouden. Uit deze rapportages blijkt dat de taalachterstand van de verschillende groepen achterstandsleerlingen afneemt, het meest bij de Turkse en Marokkaanse achterstandsleerlingen. Het verschil in toetsscores tussen deze leerlingen en de niet-doelgroepleerlingen loopt terug. In 1999 bedroeg het verschil: -43 (het verschil tussen 1129 en 1086; zie tabel 7 hieronder). In 2003 is het verschil teruggelopen tot -36. Dat betekent dat ten opzichte van 1999 het verschil is afgenomen met 16%.

De achterstand van Turkse en Marokkaanse achterstandsleerlingen loopt ook bij begrijpend lezen terug. Het verschil in toetsscores tussen deze leerlingen en de niet-doelgroepleerlingen neemt af van -17 in 1999 naar -13 in 2003. Dat betekent dat het verschil in 2003 ten opzichte van 1999 is afgenomen met 24%.

Tabel 7: Taalscores van de doelgroepleerlingen in groep 8 1999, 2001, 2003

	1999	2001	2003
Turkse en Marokkaanse achterstandsleerlingen	1086 (-43)	1085 (-40)	1088 (-36)
Overige allochtone achterstandsleerlingen	1098 (-31)	1098 (-27)	1098 (-26)
Autochtone achterstandsleerlingen	1112 (-17)	1109 (-16)	1109 (-15)
Niet-doelgroepleerlingen	1129	1125	1124

Bron: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2004)

Tabel 8: Scores voor begrijpend lezen in groep 8 1999, 2001, 2003

	1999	2001	2003
Turkse en Marokkaanse achterstandsleerlingen	42 (-17)	44 (-15)	45 (-13)
Overige allochtone achterstandsleerlingen	47(-12)	48 (-11)	47 (-11)
Autochtone achterstandsleerlingen	50 (-9)	49 (-10)	49 (-9)
Niet-doelgroep leerlingen	59	59	58

Bron: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2004)

De conclusie is dat de taalachterstanden van de doelgroep leerlingen afnemen, vooral die van Turkse en Marokkaanse leerlingen.

Er zijn onvoldoende harde gegevens over de taalvaardigheden van niet schoolgaande niet-westerse allochtonen bekend, wel heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau onderzoek gedaan naar de samenhang tussen het gebrek aan taalvaardigheden en sociale uitsluiting.

Gebrek aan taalvaardigheden gaat samen met sociale uitsluiting. Een slechte beheersing van de Nederlandse taal en het ontbreken van ICT-vaardigheden laat een relatief hoge score op de index van sociale uitsluiting zien. Iets minder is dit het geval bij degenen die vaak of altijd hulp nodig hebben bij het invullen van formulieren voor instanties. (Jehoel-Gijsbers, 2004)

Overigens zijn er in Nederland ongeveer 1,5 miljoen functioneel ongeletterden. Functionele ongeletterdheid is ongeletterdheid, waarbij de slechte beheersing van de taal (vaak ook rekenen) sociale participatie beperkt. Hiervan zijn 1 miljoen mensen autochtoon, en dus een half miljoen allochtoon. Van de 1 miljoen autochtonen zijn 250.000 mensen volledig ongeletterd (Stichting Lezen en Schrijven, 2005).

4 Sociale participatie

Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft in het onderzoek naar sociale uitsluiting (Jehoel-Gijsbers, 2004) gegevens bekend gemaakt over het risico dat niet-westerse allochtonen lopen op een tekort aan sociale participatie. Het zijn landelijke gegevens die ook geldig zijn in de Limburgse situatie. De mate van informele sociale participatie (contact met familie en vrienden) blijkt niet samen te hangen met de etnische achtergrond, maar met een slechte

taalbeheersing, geringe ICT-vaardigheden, een slechte psychische gesteldheid, het ontvangen van een uitkering en het hebben van een laag inkomen. Deelname aan een of andere vorm van georganiseerde sociale participatie komt minder vaak voor dan informele participatie. Het meeste is dit het geval bij het lidmaatschap van verenigingen. Gebrek aan geld lijkt hierbij ook een rol te spelen. Het valt op, dat dit veel minder het geval is voor het lidmaatschap van een kerkgenootschap of moskee. Niet-westerse allochtonen zijn vaker (actief) lid van een geloofsgemeenschap. De kerk of moskee biedt een mogelijkheid voor sociale participatie. In het onderzoek “Landelijk verenigd” heeft het SCP de vraag onderzocht welke bijdrage het verenigingsleven, maatschappelijke organisaties en het vrijwilligerswerk leveren aan de ontwikkeling en instandhouding van een vitale civil society. De in het onderzoek gepubliceerde cijfers hebben betrekking op de algemene situatie in Nederland. Het is zeer wel mogelijk, dat de cijfers van toepassing zijn op de Limburgse situatie, maar dit valt, in verband met het wellicht bijzondere karakter van de Limburgse civil society, niet met zekerheid te zeggen.

Tabel 9 (p. 51) laat zien dat de organisatiegraad, het percentage dat is aangesloten bij een organisatie, aanzienlijk lager ligt bij alle allochtone groepen dan bij de autochtone bevolking. Het percentage allochtonen dat deel uitmaakt van een kerkgenootschap is daarentegen juist hoger bij allochtonen dan bij de autochtonen.

Tabel 9: Lidmaatschap van organisaties, bevolking van 18 jaar en ouder, naar geboorteland, 2003 (in procenten, gewogen uitkomsten)

	Neder- landers	Turken en Marok- kanen	Suri- namers en Antil- lianen	voormalig Ned. Indië en Moluk- ken	Zuid- of Oost- Europa	overig Europa	andere nati- onali- teit
ideële organisaties totaal	29	7	7	27	9	24	(34)
waarvan							
politieke partij of politieke ver- eniging	4	6	4	4	1	2	(2)
organisatie met specifiek maat- schappelijk doel ^a	9	3	2	6	4	9	(18)
natuur/milieuorganisatie	25	1	3	25	8	22	(34)
belangenorganisaties totaal	23	10	15	13	19	16	(24)
waarvan							
werknemers/-geversorganisatie	17	7	10	14	13	11	(17)
onderwijs- of schoolvereniging	8	5	6	3	3	7	(7)
recreatieve organisaties	39	15	17	32	15	25	(37)
waarvan							
sportvereniging	30	13	11	21	12	20	(34)
zang/muziek/toneelvereniging	7	1	5	4	6	4	(2)
hobbyvereniging	6	1	1	4	0	2	(5)
vrouwenvereniging of -bond	4	3	2	5	0	2	(0)
jeugdvereniging, clubhuis, scouting	2	1	0	1	3	1	(0)
lid van geen van bovenstaande organisaties ^a	44	74	73	55	75	64	(39)
lid van een	36	17	18	33	16	22	(42)
lid van twee of meer	20	9	9	12	9	14	(19)
rekent zich tot een kerkgenoot- schap	60	93	82	75	76	61	(38)
(n) = steekproef	10.569	130	163	151	75	135	39

^a Actiegroepen, Wereldwinkel, Amnesty International, enz.

Bron: SCP (AV0'03)

Tabel 10 laat zien dat de participatiegraad, het percentage dat vrijwilligerswerk voor een organisatie verricht, bij autochtonen hoger is dan bij allochtonen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de tabel geen inzicht geeft in activiteiten rond een kerkgenootschap of moskee. Allochtonen concentreren hun activiteiten vooral hierop; net zoals overigens de Limburgse bevolking dat circa 20 geleden deed.

Tabel 10: Vrijwilligerswerk ten behoeve van organisaties, bevolking van 18 jaar en ouder, naar geboorteland, 2003 (in procenten, gewogen uitkomsten)

	Neder- landers	Turken en Marok- kanen	Surina- mers en Antil- lianen	voormalig Ned. Indië en Moluk- ken	Zuid- of Oost- Europa	overig Europa	andere natio- naliteit
t.b.v. ideële organisaties totaal	4	3	1	2	0	6	(5)
waarvan							
politieke partij of politieke vereniging	2	4	1	0	0	2	(0)
organisatie met specifiek maatschappelijk doel ^a	4	3	0	0	0	7	(6)
natuur/milieuorganisatie	2	3	1	3	0	2	(0)
t.b.v. belangenorganisaties totaal	6	3	3	5	3	7	(7)
waarvan							
werknemers/-gevers- organisatie	2	3	0	1	2	2	(0)
onderwijs- of school- vereniging	7	5	4	6	2	9	(9)
t.b.v. recreatieve organisaties	16	5	5	9	7	7	(2)
waarvan							
sportvereniging	15	5	4	7	2	6	(3)
zang/muziek/toneelver- eniging	5	3	1	2	4	6	(0)
hobbyvereniging	3	4	0	2	0	2	(5)
vrouwenvereniging of -bond	2	5	1	2	2	3	(0)
jeugdvereniging, clubhuis, scouting	3	3	0	1	2	2	(3)
vrijwilligerswerk t.b.v. geen van bovenstaande organi- saties ^a	72	93	88	82	81	79	(79)
t.b.v. een	20	3	12	11	18	13	(19)
t.b.v. twee of meer	8	4	0	7	1	8	(2)
(n) = steekproef	10.517	149	193	153	76	140	41

a Actiegroepen, Wereldwinkel, Amnesty International, enz.

Bron: SCP (AV0'03)

In tabel 11 is een combinatie van de gegevens over organisatiegraad en participatiegraad te zien. Dit levert het volgende beeld op: in het algemeen is het aandeel leden van een organisatie dat tevens actief is voor de organisatie hoger onder autochtonen dan onder allochtonen. Het verschil is het grootst bij de recreatieve organisaties. De gegevens betreffen allochtonen in het algemeen, niet uitgesplitst naar verschillende groepen.

Tabel 11: Aandeel leden van organisaties dat vrijwilligerswerk doet ten behoeve van de organisatie, autochtonen en allochtonen van 18 jaar en ouder, 2003 (in procenten, gewogen uitkomsten)

	Nederlanders	allochtonen
ideële organisaties ^a	11	10
waarvan		
natuur/milieuorganisatie	3	5
belangenorganisaties ^b	16	17
waarvan		
werknemers/-geversorganisatie	6	5
recreatieve organisaties ^c	37	24
waarvan		
sportvereniging	37	22
een of meerdere van bovenstaande organisaties ^a	42	29
(n) = steekproef	10.517	752

a Politieke partij, politieke vereniging of organisatie met specifiek maatschappelijk doel (actiegroepen, Wereldwinkel, Amnesty International, enz.)

b Werknemersorganisatie, werkgeversorganisatie of onderwijsvereniging.

c Sportvereniging, zang/muziek/toneelvereniging, hobbyvereniging, vrouwenvereniging, jeugdvereniging.

Bron: SCP (AV0'03)

5 Onderwijsparticipatie

Het aantal leerlingen afkomstig van culturele minderheden ('cumi-leerlingen') in het primair en secundair onderwijs verschilt sterk tussen provincies. Zuid-Holland heeft het grootste aantal cumi-leerlingen, Friesland het kleinste. Limburg zit er wat tussenin.

Tabel 12: Cumi-leerlingen basisonderwijs en voortgezet onderwijs

	Basisonderwijs %	Voortgezet onderwijs %
Nederland	15	9
Groningen	9	5
Friesland	6	4
Drenthe	6	5
Overijssel	10	8
Flevoland	20	8
Gelderland	9	7
Utrecht	14	8
Noord-Holland	22	13
Zuid-Holland	24	13
Zeeland	7	4
Noord-Brabant	11	7
Limburg	9	6

Bron: CBS, 2005 (bewerking CESRT)

In Noord-Limburg zitten meer cumi-leerlingen in het vmbo en minder in het havo-onderwijs dan gemiddeld in Limburg. Het aantal cumi-leerlingen in havo en vwo ligt in Zuid-Limburg iets hoger dan gemiddeld in Limburg.

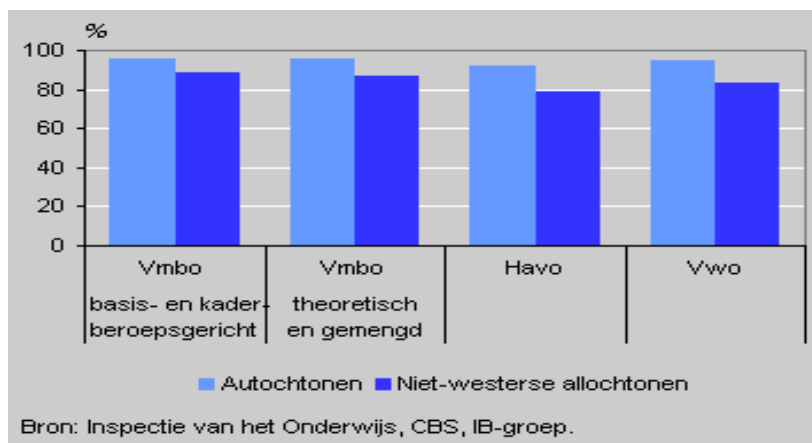
Tabel 13: Cumi-leerlingen voortgezet onderwijs Limburg

	Vmbo	Derde leerjaar brugklas	Havo	Vwo
Midden-Limburg	57,5	19,8	14,5	8,3
Noord-Limburg	76,8		12,8	10,3
Zuid-Limburg	68,1		19,4	12,6

Bron: Provincie Limburg (2004a) (bewerking CESRT)

Leerlingen van niet-westers allochtone herkomst slagen minder vaak voor hun eindexamen dan autochtone leerlingen. Dat geldt voor alle onderscheiden schoolsoorten, maar de grootste verschillen komen voor op de havo en het vwo.

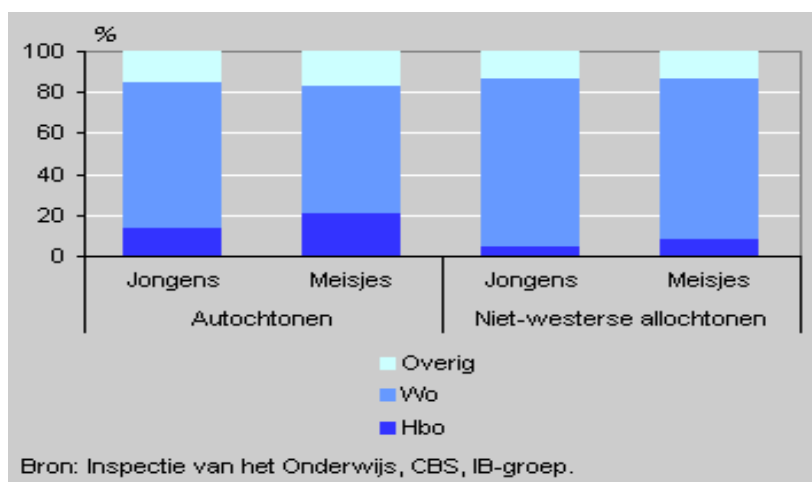
Figuur 2: Slagingspercentages in het voortgezet onderwijs, 2003



Bron: CBS Webmagazine, 2004

Na het behalen van hun diploma koos in 2003 een groter deel van de niet-westerse allochtonen direct voor een voltijd vervolgopleiding. Ook kozen zij vaker voor het hoogste schoolniveau dat met het behaalde diploma mogelijk was. Dit gold voor alle schoolsoorten. Opvallend is het grote aantal niet-westerse allochtonen, zowel de jongens als de meisjes, dat na het vwo koos voor een studie in het wetenschappelijk onderwijs.

Figuur 3: Doorstroom van geslaagden vwo naar bestemming, 2003



Bron: CBS Webmagazine, 2004

6 Jeugdcriminaliteit

In 2001 hoorde de politie 277 duizend verdachten van een misdrijf, hiervan was bijna 17 procent in de leeftijd van 12–17 jaar. Het aantal minderjarige gehoorde verdachten is – behalve een incidentele piek in 1996 – met zo’n 47 duizend al jaren stabiel (CBS, 2003).

Ons land kent twee soorten justitiële jeugdinrichtingen: opvanginrichtingen en behandelinrichtingen. Ongeveer tweederde van de minderjarigen in opvanginrichtingen is allochtoon. In de behandelinrichtingen ligt het aantal allochtonen op ruim 40% (Heide et al., 2003).

Tabel 14: Populatie van de justitiële jeugdinrichtingen, 2001

	Opnames	Autochtonen %	Allochtonen %
Opvanginrichtingen	4.011	35	65
Behandelinrichtingen	1.027	57	43
Justitiële jeugdinrichtingen	5.038	39	61

Bron: Heide, et al., 2003 (bewerking CESRT)

7 Bronnen

Anheier, H. K. (2004) *Civil society. Measurement, evaluation, policy*. London, Earthscan.

Arwert, H., Egas, C., Janssen R., et al, (2003) *Sociaal op maat 2002*, Utrecht, Stichting Sjakuus.

Barata, P. (2000) *Social exclusion in Europe. Survey of literature*. Laidlow Foundation.

Berger-Schmitt, R. (2000) Social cohesion as an aspect of the quality of societies: concept and measurement *EuReporting* Working Paper No. 14. Mannheim.

Berkhout D., et al, (1999) *De Provincie in Het Vizier*, Raad voor het Openbaar Bestuur, Den Haag.

Blokland, T. (2000) Unravelling Three of a kind: cohesion, community and solidarity *The Netherlands Journal of Social Sciences*. Vol. 36 – No. 1

Bruinsma, G.J.N., en Bernasco, W., (2004) *De Stad en Sociale Onveiligheid*, Nederlands Studiecencentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving & Universiteit Leiden, Afdeling Criminologie

Centraal Bureau voor de Statistiek (2000) *Standaarddefinitie allochtonen* [Internet] Te bezoeken op
<<http://www.cbs.nl/nl/publicaties/publicaties/algemeen/index/index1119.pdf>>
[Bezocht December 2004]

Centraal Bureau voor de Statistiek (2003) *Jeugd 2003, cijfers en feiten*, Voorburg/Heerlen.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2004) *Allochtonen in Nederland 2004*, Voorburg/Heerlen [Internet] Te bezoeken op
<<http://www.cbs.nl/nl/publicaties/publicaties/maatschappij/bevolking/b-52/2004-b-52-pub.pdf>> [Bezocht Januari 2005]

Centraal Bureau voor de Statistiek (2005) *Jaarboek onderwijs in cijfers 2005*, Voorburg/Heerlen

Centraal Bureau voor de Statistiek *Statline*, [Internet] Te bezoeken op
<<http://www.cbs.nl/nl/cijfers/statline/statline-koepel-overzicht.htm#regionaal>>
[Bezocht Januari 2005]

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Webmagazine*, [Internet] Te bezoeken op
<<http://www.cbs.nl/nl/cijfers/default.asp>> [Bezocht februari 2005]

COC Zuid-Limburg, *Werkplan 2005* [Internet] Te bezoeken op
<<http://www.coczuidlimburg.nl/docs/Verkort%20werkplan%202005.pdf>>
[Bezocht Februari 2005]

Coenders, M., Linder, L., et al (2004) *Kerncijfers 2003*. Amsterdam, Landelijke Vereniging van Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten.

Chorus J, en Olgun A., (2004) *Dorpsracisme in Noord-Limburg*, NRC, 24-11-04.

Dam, van C.L., en Wiebes, P.E., (2005) *Aandacht voor Welzijn. Inhoud, omvang en betekenis van de welzijnssector*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau en NIZW.

Derks, W., Hensgens, J. , en Nieuweboer J., (2003) *Bevolking Limburg 2004 - 2035*, Maastricht, Etil

Donselaar, van J., en Rodrigues, P.R., (2004a) *Monitor racisme en extreem-rechts*. 6^{de} Rapportage, Amsterdam, Anne Frank Stichting; Leiden Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden.

Donselaar, van J., en Rodrigues, P.R., (2004b) *Annex Monitor racisme en extreem-rechts, zesde rapportage: Ontwikkelingen na de moord op Van Gogh*, Anne Frank Stichting, Onderzoek en Documentatie Universiteit Leiden, Departement Bestuurskunde
[Internet] Te bezoeken op
<<http://www.annefrank.org/upload/downloads/AnnexMonitor6.doc>> [Bezocht Maart 2005]

Durkheim, E. (1889) *The Division of Labour in Society*. New York, Free Press 1964.

Edwards, B., Foley, M.W., & Diani, M. (2001) *Beyond Tocqueville: Civil society and the social capital debate in comparative perspective*. Hanover, University Press of New England.

Engbersen, R., Sprinkhuizen, A., en Wild de Jan (2001) 'De onweerstaanbare opkomst van het provinciaal sociaal beleid' *Tijdschrift voor de Sociale Sector*, Maart 2001

Engbersen, G. (2004) *Een Emancipatieve Stad. Een onderzoeksagenda met betrekking tot de sociale lijf functie van grote steden*. Erasmus Universiteit Rotterdam.

Estivill, J. (2003) *Concepts and strategies for combating social exclusion. An overview*. STEP Portugal, ILO.

Europese Commissie (2002) *Europees Innovatiescorebord 2002* (werkdokument)

Europese Commissie (2004) *Een nieuw partnerschap voor cohesie*, 3^{de} Verslag, Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.

European Commission (2004) *Handbook on integration for policy-makers and practitioners*. By Jan Niessen and Yongmi Schibel (MPG) for Directorate-General Justice, Freedom and Security. Luxembourg, Office of Official Publications of the European Communities.

Ferwerda, H.B., Bottenberg M., & Vliet van der, L.L., (2002) *Jugendcriminaliteit in de politieregio Limburg-Zuid*. Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem.

Florida, R. (2002) *The Rise of the Creative Class*. New York, Basic Books.

Graaf, de H. en Sandfort, T. (2001) *De maatschappelijke positie van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen*. Rutgers Nisso Groep

Granovetter, M. (1973) The Strength of Weak Ties, *American Journal of Sociology*, 78, 1360-80.

Hart, de J., (2005) *Landelijk Verenigd. Grote ledenorganisaties over ontwikkelingen op het maatschappelijk middenveld. Civil society en vrijwilligerswerk IV*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Heide W. van der, Eggen A.Th.J.(2003) *Criminaliteit en rechtshandhaving 2001* Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) [Internet] Te bezoeken op <<http://www.cbs.nl/nl/publicaties/publicaties/maatschappij/rechtsbescherming/criminaliteit/criminaliteit-2001.pdf>> [Bezocht Maart 2005]

Helmerts, J., (2005) *Diversiteitsbeleid* [Internet] Te bezoeken op <<http://www.amsterdam.nl/asp/get.asp?ItmIdt=00001845&SitIdt=00000002&VarIdt=00000001>> [Bezocht Februari 2005]

Hvinden, B., *Has social policy taken over sociology's discarded and obsolete concepts?* [Internet] Te bezoeken op <http://www.svt.ntnu.no/iss/Bjorn.Hvinden/Has_social_policy_taken_over_sociology.htm> [Bezocht 20 Januari, 2005]

Interprovinciaal Overleg - IPO (2002) *Nieuwe perspectieven voor provinciaal sociaal beleid*. Advies van de ad hoc IPO adviescommissie-Simons over het sociaal beleid van de provincies. Rijswijk, RS Drukkerij B.V.

Jehoel-Gijsbers, G. (2004) *Sociale uitsluiting in Nederland*, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Jenson, J. & Beauvais, C. (2002) Social cohesion: Updating the state of the research *CPRN Discussion Paper* No. F/22. Canada.

Kenniscentrum lesbisch en homo-emancipatiebeleid, *Samenvatting onderzoek naar gemeentelijk homobeleid in Nederland (2003)*, [Internet] Te bezoeken op <http://www.yposttest.nl/homo-emancipatie/beleid/samenvatting_onderzoek_naar_geme.html> [Bezocht Januari 2005]

Littlewood, P. (ed.) (1999) *Social Exclusion in Europe: problems and paradigms*. Ashgate, Aldershot.

Kempen R., & Gideon, B (2003) *Tussen fysiek en sociaal. Een literatuuronderzoek naar de relatie tussen fysieke en sociale verschijnselen in steden. Definitief concept*. In opdracht van NWO en het Kenniscentrum Grote Steden.

Leadbeater, C. (1997) *Civic Spirit. The big idea for a New Political Era*. London, Demos/New Statesman.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2004) *Voortgangsrapportage Gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (GOA)* [Internet] Te bezoeken op <<http://www.minocw.nl/brief2k/2004/doc/22179a.pdf>> [Bezocht Maart 2005]

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2004) 'Gelijke behandeling van homo- en biseksuelen door de Nederlandse overheid' *Factsheet 11 N Beleidsontwerpen VWS*. Den Haag.

Ministerie van Justitie (2002), *Helden rond de velden wint Hein Roethofprijs 2002* [Internet] Te bezoeken op <http://www.justitie.nl/Nieuws/281002Helden_rond_de_velden_wint_Hein_Roethofprijs_2002.asp?List=Y&ComponentID=15868&SourcePageID=666> [Bezocht Maart 2005]

Provincie Limburg (2001b) *Negen Limburgse Kwaliteiten Anno 2002*. POL-Omgevingsmonitor. Maastricht, PBOO.

Provincie Limburg (2002) *De toekomst van het Limburgse maatschappelijk middenveld*. B.J.M. van Essen, van B.J.M. en Gelissen T.T.J., Maastricht, PBOO.

Provincie Limburg (2003a) *Limburg Verlegt Grenzen. Coalitieakkoord 2003-2007*. Venlo, Van Grinsven drukkers

Provincie Limburg (2003b) *Verdieping van de sociaal culturele dimensie. Suggesties voor geïntegreerd (omgevings)beleid*. Grijsbach, C.M.J.A., Afdeling Kennis en Strategie, Maastricht.

Provincie Limburg (2003c) *Jong zijn in Limburg, voorkomen van problemen, helpen waar nodig*. Venlo, Van Grinsven drukkers

Provincie Limburg (2004a) *Sociaal Rapport Zuid-Limburg*. Maastricht, PBOO.

Provincie Limburg (2004b) *Sociaal Rapport Midden-Limburg*. Maastricht, PBOO.

Provincie Limburg (2004c) *Sociaal Rapport Noord-Limburg*. Maastricht, PBOO.

Provincie Limburg (2004d) *Nadere subsidieregels sociale ontwikkeling en sport*. [Internet] Te bezoeken op <
<http://www.limburg.nl/nl/html/socrates/BRV/B.%20Subsidieregelingen/041220-0292.html> >
[Bezocht December 2004]

Provincie Limburg (2004e) *Limburg in cijfers 2004*, Afdeling Kennis en Strategie, Maastricht.

Provincie Limburg (2004f) *Limburg: een toekomst met kennis*, opgesteld in opdracht van de Regiegroep Technologische Topregio (TTR) Limburg. Maastricht.

Provincie Limburg (2004g) *Jongerenparticipatie en integratie, Een richtinggevende notitie die invulling geeft aan actieprogramma 2.1*. [Internet] Te bezoeken op
<http://www.limburg.nl/upload/pdf/Richtinggevende_notitie_Jongerenparticipatie_en_Integratie.pdf> [Bezocht Januari 2005]

Provincie Limburg (2005) *Verslag van de vergadering van de Statencommissie voor Welzijn, Zorg en Cultuur op 18 februari 2005* [Internet] Te bezoeken op
[http://www.limburg.nl/nl/html/socrates/SC%20WZC/Vergad%2005-03-18%20\(18%20maart%202005\)/050301-0215.html](http://www.limburg.nl/nl/html/socrates/SC%20WZC/Vergad%2005-03-18%20(18%20maart%202005)/050301-0215.html) [Bezocht Maart 2005]

Putnam, R. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and revival of American Community*. New York, Simon and Schuster.

Reverda, N. (2004) *Regionalisering en mondialisering*. Delft, Eburon

Schuyf, J. (2003) *De top-drie emancipatie-onderwerpen 2003*, [Internet] Te bezoeken op
<http://www.emancipatie.nl/home/Focus/Emancipatie_Agenda_2003/Opinies/Judith_Schuyf/> [Bezocht Februari 2005]

Silver, H. (1995) Reconceptualising Social advantage: three paradigms of social exclusion in Rogers, G. et al *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*. Geneva, ILO.

Stevens, A. et al, (1999) Partial, unequal and conflictual: problems in using participation for social inclusion in Europe, *Social Work in Europe*, Vol. 6, No. 2, pp-2-9.

Stichting Lezen en Schrijven (2005) *Omvang van het probleem van ongeletterdheid*. [Internet] Te bezoeken op <<http://www.lezenenschrijven.nl>> [Bezocht op 10 maart 2005]

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2004) *Homo-emancipatiebeleid*. 27 017, No. 7 [Internet] Te bezoeken op <<http://www.homodelft.nl/nieuws/doc/voortgangsrapportage.pdf>> [Bezocht December 2004]

UNITED for Intercultural Action, *The Danger of Words - definitions of concepts most used in anti-racist work* [Internet]. Te bezoeken op <<http://united.non-profit.nl/pages/info13.htm>> [Bezocht Januari 2005]

Valk, de H., Esveldt, I., et al, (2001) “Nieuw in Nederland. Een demografisch profiel van ‘oude’ en ‘nieuwe’ allochtonen” *Demos*, Jaargang 17, No. 10 December 2001.

Vroomen, C., Dirven, H., et al (2003) *Armoedemonitor 2003*, Den Haag, SCP en CBS.

Additionele websites

Het educatiecentrum voor Islam & Maatschappelijke Vraagstukken, www.yoesuf.nl
Federatie van Nederlandse Verenigingen tot Integratie van Homoseksualiteit COC Nederland, www.coc.nl

Internationaal Homo/Lesbisch Informatiecentrum en Archief (IHLIA), www.ihlia.nl

International Gay and Lesbian Association, www.ilga.org

Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, www.forum.nl

Kenniscentrum Seksualiteit, www.rutgersnissogroep.nl

Nederlands Instituut voor Sociaal Seksuologisch Onderzoek, www.rutgersnissogroep.nl

Nationale Atlas Volksgezondheid, www.rivm.nl

Schorer (informatie, kennis en faciliteiten over gezondheid en welzijn voor homo- en biseksuele vrouwen en mannen en transgenders), www.schorer.nl

Stichting Habibi Ana (zelforganisatie voor allochtonen homo –bi en transseksuele mannen en vrouwen), www.habibiana.nl

Met dank aan:

Provincie Limburg

- E. van Bezouwen-Heijboer (Cluster Sociaal Ontwikkeling, CSO)
- M. Potting (CSO)
- I. Mallée (CSO)
- V. Nikoletic (contactpersoon, Provinciaal Platform Minderheden)
- A. Janssen (contactpersoon, Jongeren Netwerk Limburg)
- I. Heuts, Spark Result b.v. (contactpersoon, Jongeren Netwerk Limburg)
- G. van Grootheest, COC Zuid-Limburg
- H. Najja, Provinciaal Platform Minderheden
- F. Alders, Culturele en Maatschappelijke Vorming

HOGESCHOOL ●●● ZUYD



CESRT / Hogeschool Zuyd
Brusselseweg 150
6217 HB Maastricht
Tel. +31 (0)43 346 6600
Fax + 31 (0)43 346 6619
www.hszuyd.nl
cesrt.hszuyd.nl
E-mail: cesrt@hszuyd.nl